

«Κατάνυξις»

Τὸ Κατάστημα Ἐκκλησιαστικῶν Εἰδῶν καὶ Βιβλίων «Κατάνυξις» (Χανιά Κρήτης)
διοργανώνει Πνευματικὴ Ἑσπερίδα:

Ἑμπονος Ψαλμωδία

Σάββατο 16 Φεβρουαρίου, ὥρα 7.00 μμ
Αἴθουσα Ἐκδηλώσεων Πνευματικοῦ Κέντρου Ἐνορίας Ἁγίου Παντελεήμονος Χαλέπας Χανίων

Ὁμιλητής:

Κωνσταντῖνος Χαρίλ. Καραγκούνης

Ἀναπληρωτῆς Καθηγητῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς
τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΠΡΟΛΟΓΙΚΆ ΤΙΝΑ

Σεβασμιώτατε, δι' εὐχῶν Σας.

Πανοσιολογιώτατοι καὶ Αἰδεσιμολογιώτατοι Πατέρες,

Μουσικώτατοι κ.κ. συνάδελφοι Ἱεροψάλτες, διδάσκαλοι καὶ μαθητευόμενοι,

ὅλοι ἐσεῖς, ἀγαπητοί, ἀδελφές μου καὶ ἀδελφοί μου ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν,
σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὴν τιμὴ ποῦ μοῦ κάμετε μετὰ τὴν παρουσία σας ἀπόψε ἐδῶ.

Αἰδεσιμολογιώτατε, πάτερ Δημήτριάδην, ψυχὴ καὶ πνεῦμα αὐτῆς τῆς φιλόξενης ἐνορίας,
καὶ ἀξιότιμε, ἀδελφικὴ φίλε, Ἰωάννη Σκαλιδάκη, ποῦ εἶχες τὴν καλωσύνη νὰ προσκα-
λέσεις τὴν οὐδενία μου στὰ μαγευτικὰ Χανιά καὶ νὰ φροντίσεις τὰ τῆς ἐδῶ παραμονῆς μου, με-
ἀφορμὴ μὲν πὺς δράσεις τῆς «Κατάνυξης», ἀλλὰ μετὰ πραγματικὴ αἰτία τὴν φλεγόμενη καὶ
ἀγαπῶσα καρδιά σου,

εὐχαριστῶ καὶ τοὺς δύο γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ τιμὴ ποῦ μοῦ κάμετε μετὰ τὴν πρόσκλησή σας.

Ὅταν βρίσκομαι σὲ τέτοιες θέσεις, ὅπως ἡ ἀποψινή, δυσκολεύομαι πολὺ νὰ ξεπεράσω
τὸ ἄγχος μου καὶ τοὺς φόβους μου, σχεδὸν πάντοτε. Ξέρετε τί παθαίνω; Ἐχω ἀρχικῶς μιὰ
ἑωσφορικὴ οἴηση, νὰ θέλω νὰ ἀναμετρηθῶ μετὰ ἕνα θέμα τεράστιο, πολὺ πάνω ἀπὸ πὺς φτωχὲς
μου δυνάμεις, συλλαμβάνω τὸν τίτλο, καὶ ὅταν ἀρχίσω νὰ παλεύω μετὰ αὐτό, τότε ὁ Πανάγαθος
ἐπιτρέπει νὰ διαπιστώνω τὸ μέγα βάθος τοῦ θέματος, σὲ ἀντίθεση μετὰ τὴν προσωπικὴ μου μι-
κρότητα. Ἔτσι, κι ἀπόψε, δὲν εἶμαι βέβαιος, ἂν θὰ κατορθώσω, νὰ ἀγγίξω τὸ ἀπύθμενο βάθος
τοῦ θέματος, ποῦ ἐπέλεξα ὡς ὀμιλία μου, «Ἑμπονος Ψαλμωδία», ἢ ἂν θὰ παραμείνω στὰ
ρηχὰ καὶ στὰ ἀβαθῆ. Μιὰ ἀκόμη φορά, παρακαλῶ γιὰ πὺς εὐχές σας, Σεβασμιώτατε.

Η ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΕΠΙΣΤΑΣΙΣ

Όπως όλοι αντιλαμβάνεστε, «έμπονος» Ψαλμωδία είναι ή Ψαλμωδία με πόνο. Εύκολο αυτό. Για να κατανοήσουμε, όμως, τί σημαίνει «Ψαλμωδία με πόνο», θα πρέπει να ξεδιαλύουμε πρώτα, τί είναι πόνος, ποιές οι έννοιες και οι όψεις του, πόσων λογίων πόνοι μάς δέρνουν, και κατόπι να δοῦμε, ποιές είναι οι μορφές πόνου που σχετίζονται με την Ψαλμωδία και ποιά είναι ή πορεία -ή εξέλιξη, καλύτερα- τοῦ πόνου στον άγωνά αυτό. Γιατί, σπεύδω τώρα, προκαταβολικῶς, να τὸ πῶ: «Η Ψαλμωδία είναι Άγώνας».

• **Τί είναι πόνος.** Τί είναι πόνος, λοιπόν; Ἐπειδὴ φιλόλογος δὲν εἶμαι, γιὰ τὴν ἀπάντηση κατέφυγα στὰ λεξικά¹, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνοψίζω, ὅτι:

- ✓ Ἡ λέξη ἀπαντᾷ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἤδη ἀπὸ τὴν ὁμηρικὴ ἀρχαιότητα.
- ✓ Χρησιμοποιεῖται ἀδιάκοπα ὡς πῆς ἡμέρες μας.
- ✓ Δὲν ἔχασε ποτὲ τὴν ἀρχικὴ τῆς ἔννοια.
- ✓ Ἐμπλουτίστηκε, ὁμως, στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων μὲ νέες σημασίες (ὅ,τι, δηλαδή, ἔγινε μὲ ὀλόκληρη τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα).

✓ Ἐὰν τὸ λεξικὸ που χρησιμοποιήσα δὲν πλανᾶται, ἡ λέξη πόνος προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα πένομαι, τὸ ὁποῖο γενικῶς σημαίνει, εἶμαι πάρα πολὺ φτωχός, πάμφτωχος, εἶμαι πένης, ἐνῶ, ὡς ἀμετάβατο ρῆμα, ἔχει καὶ τὴν ἔννοια, δουλεύω, μοχθῶ, κοπιᾶζω γιὰ τὸ καθημερινό μου ψωμί, γιὰ τὸν ἐπιούσιο. Μάλιστα, ὅταν συντάσσεται μὲ πτώση Γενική, τότε δηλώνει εἶμαι φτωχός ἀπὸ κάτι, ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ κάτι, ἔχω ἔλλειψη ἀπὸ κάτι, χρειάζομαι κάτι.

Ἐδῶ, λοιπόν, πρὶν πᾶμε στὴν «έμπονο Ψαλμωδία», ἀς δοῦμε τὴν φράση «πένομαι Ψαλμωδίας». Πένομαι μετὰ Γενικῆς· ἔχω ἔλλειψη, εἶμαι φτωχός ἀπὸ Ψαλμωδία. Μπορεῖ, ἀγαπητοί μου, νὰ σταθεῖ αὐτὴ ἡ φράση; Ἐνας νεοέλληνας πρὶν ἀπὸ μία μόλις δεκαετία θὰ ἔλεγε, εἰρωνικὰ ἴσως: Ἐ, ὄχι καὶ πένομαι ἀπὸ Ψαλμωδία. Ἐχω ὅλα τὰ καλά μου, εἰρήνη, εὐημερία, ἐργασία, πλοῦτο, ἔχω πῆς βίλλες μου, τὰ ἀμάξια μου, ἔχω καὶ κότερο [«πᾶμε μιὰ βόλτα»], ἔ, ὄχι νὰ πένομαι ἀπὸ Ψαλμωδία! Σήμερα, βεβαίως, ἕνας σύγχρονος Ἕλληνας θὰ πεῖ τὸ ἴδιο: Ἐ, ὄχι καὶ πένομαι ἀπὸ Ψαλμωδία. Δουλειὰ δὲν βρίσκω, περιουσία δὲν ἔχω, τὸ σπῆτι μου κινδυνεύει, τὸ ἀμάξι τὸ κατέσχεσαν, ἔ, ὄχι νὰ πένομαι ἀπὸ Ψαλμωδία! Καὶ ἴσως μὲ ἀγανάκτηση μᾶς πεῖ τὴν γνωστὴ παροιμία, «ὅλα τὰ ἔχε ἡ Μαριορή... κ.λπ., κ.λπ.».

Κι ὁμως, ἀγαπητοί μου. Δυστυχῶς, ἀπαντες «πενόμεθα Ψαλμωδίας», ὅλοι ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ Ψαλμωδία, σήμερα παρὰ ποτέ. Ἄν εἶναι κάτι που σήμερα περισσότερο χρειαζόμαστε, πιστέψτε με, αὐτὸ εἶναι ἡ Ψαλμωδία. Θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω μὲσω τοῦ ἀγιογραφικοῦ καὶ τοῦ πατερικοῦ λόγου:

Στὴν συγκλονιστικὴ γ' Εὐχὴ τῆς Πρωινής Προσευχῆς, «Σὲ εὐλογοῦμεν, Ὑψιστε Θεὲ καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους...», που λέγεται καὶ στὴν Ἀκολουθία τοῦ Μεσονυκτικοῦ, (δὲ θὰ μποροῦσε νὰ μὴν εἶναι συγκλονιστικὴ, ἀφοῦ εἶναι ποίημα τοῦ Μ. Βασιλείου), διαβάζουμε: «Εὐχαριστοῦμέν

¹ Συγκεκριμένα, στὸ ψηφιακὸ λεξικὸ *Βικιλεξικό*, (<https://el.wiktionary.org/wiki/πόνος>).

Σοι, ὅτι οὐ συναπώλεσας ἡμᾶς ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν, ἀλλ' ἐφιλανθρωπέυσω συνήθως καί... ἡμᾶς ἡγειρας εἰς τὸ δοξολογήσαι τὸ κράτος Σου.» Σαφῶς, ἐδῶ, ὁ Μ. Βασίλειος ἀποφαίνεται, ὅτι σκοπὸς τῆς πρωινής μας ἐγέρσεως ἀπὸ τὸν ὕπνο εἶναι ἡ δοξολόγησις τοῦ Κυρίου, ἐνῶ ἀμέσως παρακάτω διευκρινίζει, ὅτι ἡ δοξολόγησις αὐτὴ γίνεται διὰ τῆς Ψαλμωδίας.

Εἶναι ἐντυπωσιακὴ ἡ ταύτιση ποῦ ὑπάρχει στὸ ζήτημα αὐτὸ μεταξὺ τῆς ἀγιογραφικῆς καὶ σύσσωμης σχεδὸν τῆς πατερικῆς παράδοσης. Θυμίζω, μόνον, τὸν στίχο τοῦ Προοιμιακοῦ Ψαλμοῦ, «Ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἕως ἑσπέρας» (σὲ Ἐνικὸ Ἀριθμὸ, ὅχι «ἐπὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὰς ἐργασίας αὐτοῦ»). Ποιὸ εἶναι, ἀλήθεια, αὐτὸ τὸ «ἔργον» τοῦ ἀνθρώπου, ποιά ἡ ἐργασία του, γιὰ τὴν ὁποία ξυπνᾷ τὸ πρωὶ καὶ ἐξέρχεται στὸ βίον του νὰ τὴν ἐργαστεῖ, ἂν ὄχι ἡ εὐχαριστία, ἀνύμνησις, εὐλόγησις, δοξολόγησις, ἐξομολόγησις (= ἐξομολογητικὴ δοξολόγησις) καὶ προσκύνησις τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Θεοανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ; Εἶναι ἡ ἀδιάλειπτος «λόγῳ, ἔργῳ καὶ διανοίᾳ» Ψαλμωδία τοῦ Κυρίου καὶ αὐτὴ εἶναι τὸ κύριον καθημερινὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. Ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι πάρεργα. Θὰ μποροῦσα νὰ ἀναφέρω δεκάδες ρήσεις Πατέρων ἐπὶ τοῦ θέματος, ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος.

Νά, λοιπόν, γιὰ τὴν «πενόμεθα Ψαλμωδίας». Διότι, ἐνῶ σκοπὸς ὅλου τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀκατάπαυστη δοξολόγησις τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ ἐνῶ ἡ δοξολόγησις τοῦ Κυρίου πρέπει νὰ εἶναι τὸ κύριον καθημερινὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι κάποιον πάρεργον, δυστυχῶς, ἐμεῖς θεωροῦμε ὅτι ἡ Ψαλμωδία εἶναι μιὰ εἰδικὴ τέχνη, περιορισμένης χρήσεως, τὴν ὁποία ἀσκοῦν οἱ ψάλτες, γιὰ νὰ ξελειτουργοῦν τοὺς παπάδες. Θεωροῦμε ὅτι εἶναι μιὰ μουσικὴ ποῦ πρέπει νὰ ἀκούγεται μόνον στοὺς Ναοὺς, ἄντε καὶ σὲ καμμιὰ ἐπετειακὴ ἢ ἐόρτιον συναυλία, ἐνῶ στὴν πραγματικότητά ὅλος ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ καταστεῖ Ψαλμωδία. Μὲ αὐτὸ, βέβαια, δὲν ἐννοῶ ὅτι πρέπει νὰ ψέλνουμε καὶ σπὶς ταβέρνες ἀκόμη, δῆθεν γιὰ εὐθυμία, στὴν πραγματικότητά γιὰ ἐπίδειξη, ἀλλὰ ὅτι καθένας ἀπὸ ἐμᾶς πρέπει νὰ θέσει σὲ ἄμεση ἐφαρμογὴ τὸ «ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἕως ὑπάρχω».

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο, τὸ «ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἕως ὑπάρχω», δὲν ἀφορᾷ, ἀγαπητοί μου, τοὺς ψάλτες, οἱ ὁποῖοι, παρερμηνεύοντάς το, ἐπιμένουν νὰ παραμένουν ἀγκιστωμένοι στὰ Ψαλτήρια τους ὡς τὰ βαθιὰ τους γεράματα, ἐνῶ ὅλες τους οἱ σωματικὲς καὶ νοητικὲς δυνάμεις τους ἔχουν ἐγκαταλείψει. Τὸ «ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἕως ὑπάρχω» βρῖσκει τὴν πραγματικὴ του ἐφαρμογὴ μόνον ὅταν κάθε στιγμὴ τοῦ ἀνθρώπινου βίου, κάθε κτύπος τῆς καρδιᾶς, κάθε ἀνάσα τοῦ σώματος, κάθε κίνηση τῶν αἰσθήσεων, ἢ ματιᾶ, ἢ ἀκοῆς, ἢ ὄσφρησις, ἢ ἀφή, ἢ γεύσις, ὅταν ὅλο τὸ εἶναι γίνῃ δοξολογία γιὰ τὸν Κύριον, ὅταν ἡ ἐνιαία ψυχοσωματικὴ ὑπόστασις καταστῆ Ψαλμωδία. Γιατί; Γιατί καὶ στὴν Βασιλεία Του ὁ Κύριος ὑμνεῖται ἀδιάλειπτως, ἀκαταπαύστως καὶ ἀκοιμήτως ἀπὸ τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους Του. Τὸ γνωρίζουμε αὐτὸ ἀπὸ τὰ ὄραματα τῶν προφητῶν, τοῦ Ἡσαΐου, ἃς ποῦμε, τοῦ Ἰεζεκὴλ καὶ ἄλλων. Τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ πὶς ἀποκαλύψεις τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ στοὺς Ἀποστόλους, φερ' εἰπεῖν, τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Παῦλον. Τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ πὶς ἀρπαγὲς τῶν Ἁγίων μας, ἀπὸ τὸν Ἰγνάτιον τὸν Θεοφόρον, τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν τὸν διὰ τὸν Χριστὸν Σαλόν, ἀπὸ τὴν ὀπτασία τῆς μοναχῆς Σωφρονίας (τὴν ἀνάμνησις τῆς τελειῆς ἢ Ἐκκλησίας τὴν Στ' Αὐγούστου)², ὡς τοὺς συγχρόνους, μέχρι πὶς ἡμέρες μας Ἁγίους, οἱ ὁποῖοι

² Διαβάζουμε στὸν *Μέγα Συναξαριστὴ* τοῦ πρ. Οἰνόης Ματθαίου Λαγγῆ, τόμ. Η', σελ. 110: «Οἱ Ἅγιοι Ἄγγελοι, οἱ ὑπεράνω ἰστάμενοι, ἔψαλλον ἀσιγήτοις στόμασι τὸ Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ,

ἀξιώθηκαν νὰ δοῦν καὶ νὰ ἀκούσουν Ἀγγέλους ψάλλοντας τοὺς λεγόμενους ἐξ Ἀποκαλύψεως ὕμνους, τὸν Τρισάγιον, τὸν Ἐπινίκιον, τὴ Δοξολογία καὶ τὸ «Ἄξιον ἔστιν...» στὴν Παναγία μας.

Θέλετε κι ἄλλη ἀπόδειξη, γιατί πρέπει κι ἐμεῖς ἀδιαλείπτως νὰ ψάλλουμε καὶ νὰ δοξολογοῦμε τὸν Ἅγιο Τριαδικὸ Θεό; Γιατί καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, ἀκόμη καὶ τὰ ἀψυχα ὄντα, ποὺ δὲν ἔχουν νοῦν, γνωρίζουν καὶ ἀναγνωρίζουν τὸν Δημιουργό τους καὶ τὸν δοξολογοῦν κι αὐτὰ ἀκαταπαύστως, μὲ τὸν τρόπο τους. Πόσο ἐκπληκτικὰ ἐκφράζεται αὐτὸ στοὺς στίχους τοῦ ΙΗ΄ Ψαλμοῦ³: «² Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, πόησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερῆμα. ³ ἡμέρα τῆ ἡμέρα ἐρεῦγεται ρῆμα, καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνώσιν. ⁴ οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν. ⁵ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν...».

Σύσσωμη ἡ Δημιουργία, πνευματικὴ καὶ ὑλική, ἐμφυχη καὶ ἀψυχη, ἔμβια καὶ μὴ, δοξάζει ἀκαταπαύστως τὸν Ἅγιο Τριαδικὸ Θεό. Νά, ἐπομένως, γιατί πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ ἐνώνουμε διαρκῶς πὶς φωνές μας -καὶ ὅπου αὐτὸ δὲν εἶναι εὐκόλο, τὸ νοῦ μας- σὲ Ψαλμωδία καὶ δοξολογία τοῦ Κυρίου, ὥστε οἱ δικές μας ἐνωμένες φωνές, τῶν ζώντων, νὰ συνακολουθοῦν πὶς φωνές τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποία συμβατικῶς χαρακτηρίζουμε ὡς «θριαμβεύουσα» Ἐκκλησία· γὰρ νὰ ἔχουμε τὴν τιμὴ νὰ λατρεύουμε τὸν Θεὸ διὰ τῆς ἐν χρόνῳ Ψαλμωδίας, Ἐκεῖνον ὁ Ὅποῖος θὰ λατρεύεται ἀχρόνως καὶ αἰδίως διὰ τῆς Ψαλμωδίας μετὰ τὴν Δευτέρα Ἑλευσὴ Του.

Μπαίνω στὸν πειρασμό, ἀγαπητοί, νὰ σᾶς διαβάσω ἐδῶ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Συναξάρι τοῦ Ὁσίου Βησσαρίωνος Β΄, Μητροπολίτου Λαρίσης (ἡ μνήμη του τὴν 11ῆ Σεπτεμβρίου)⁴. Μοῦ φαίνεται ἐξαιρετικὸ, χωρὶς φυσικὰ, νὰ εἶναι τὸ μόνο στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματεία:

«Βλέπετε, ἀδελφοί, τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν λαμπρὸν ἥλιον, καὶ τὴν ἀργυροειδῆ σελήνην, καὶ τὰ πολὺφωτα ἄστρα; Βλέπετε τὰ τέσσαρα στοιχεῖα; Βλέπετε τὰ πολυποίκιλα δένδρα καὶ τὰ ἀναρίθμητα γένη καὶ εἶδη τῶν ἀλόγων ζώων; Ὅλα ταῦτα ἀκαταπαύστως ὕμνοῦσι τὸν Θεὸν καὶ δοξάζουσιν, ὄχι μὲ φωνὰς καὶ λόγους, ἀλλὰ καὶ ἐμπράκτως μὲ τὰ ἔργα... Παρακινοῦσι τοὺς βλέποντας αὐτὰ λογικοὺς ἀνθρώπους νὰ ὑμνῶσιν τὸν Ποιητὴν των, καὶ νὰ τὸν δοξάζωσι. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Προφήτης Δαβὶδ εἶπεν· "Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ"· ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει· "Πάντα ὑμνεῖ καὶ δοξάζει φωναῖς ἀλαλήτοις· ἐπὶ πᾶσι γὰρ εὐχαριστεῖται ὁ Θεός· καὶ ὄντως ὁ ἐκείνων ὕμνος ἡμέτερος γίνεταί, παρ' ὧν ἐγὼ τὸ ὑμνεῖν λαμβάνω." ...Πόση ἀτιμία καὶ πόση ἐντροπὴ εἶναι, τὰ μὲν ἀναίσθητα καὶ ἄλογα ποιήματα τοῦ Θεοῦ νὰ τὸν δοξάζωσι μὲ τὰ ἔργα των, ἡμεῖς δὲ οἱ λογικοί, καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθέντες ἄνθρωποι, νὰ τὸν ἀτιμάζωμεν μὲ τὰ ἔργα... Διὰ τοῦτο ὁμοῦ μὲ τὴν διὰ λόγου δοξολογίαν, ἅς προσθέσωμεν καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων δοξολογίαν, τὴν πλέον εὐπρόσδεκτον εἰς Αὐτόν...»

Πατέρες καὶ ἀδερφοί, τὸ ἔχουμε ὅλο αὐτό; Ἄν ὄχι, τότε «πενόμεθα Ψαλμωδίας».

πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου", ἔτεροι δὲ χοροὶ ἔψαλλον· "Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος ὁ ὧν καὶ προῶν καὶ φανεῖς ὡς ἄνθρωπος Θεός, ἐλέησον τὸ πλάσμα σου." Ἐκεῖνοι δὲ οἵτινες ἦσαν μεθ' ἡμῶν, οἱ μὲν ἔλεγον· "Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία"· οἱ δὲ ἔτεροι ἔψαλλον· "Ἀλληλούια, Ἀλληλούια, Ἀλληλούια" καὶ ἄλλοι πάλιν ἔλεγον· «Ἀμήν, Ἀμήν, Ἀμήν»· καὶ οὐδέποτε ἔπαυεν ἡ δοξολογία των... Καὶ οἱ μὲν Ἄγγελοι, ὅταν ἐτελείωνον τὴν δοξολογίαν των, κλίνοντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν προσεκύνουν τὸν Κύριον, ὁ δὲ Κύριος ἄνωθεν, ὑψῶν τὰ ἀχράντους χεῖρας Του, ἠυλόγει αὐτούς...».

³ Ψαλμὸς 119 (118), στίχοι 2 - 5. «Εἰς τὸ τέλος· ψαλμὸς τῷ Δαυίδ.»

⁴ Μέγας Συναξαριστής..., τόμ. Θ', σελ. 387 - 388.

Αλλά, ἄς ἐπιστρέψω στὸν «πόννο» καὶ στὴν «ἔμπονο Ψαλμωδία».

✓ Ὅταν ἀκοῦμε τὴ λέξη «πόννος», Πατέρες καὶ ἀδελφοί, τὸ πρῶτο πράγμα πὺ μᾶς ἔρχεστε στὸ μυαλὸ εἶναι, φυσικά, ὁ σωματικὸς πόννος. Σύμφωνα, πάντα, μὲ τὸ λεξικὸ πὺ συμβουλευτήκα, ὁ πόννος εἶναι ἓνα «δυσάρεστο ὀδυνηρὸ αἴσθημα, πὺ προκαλεῖται ἀπὸ κάποια δυσλειτουργία τοῦ σώματος, ἀρρώστια, φλεγμονή, χτύπημα καὶ τὰ ὅμοια. Π.χ., πονᾷ τὸ δόντι ἢ τὸ στομάχι...

Τώρα, ἐσεῖς, ὅσοι δὲν εἴστε ἐν ἐνεργείᾳ ἢ μαθητευόμενοι ἢ καὶ ἀποσυρθέντες Ἱεροψάλτες, θὰ σκέφτεστε καὶ μὲ τὸ δίκιο σας: Μὰ, τί σχέση ἔχει ὁ σωματικὸς πόννος μὲ τὴν Ψαλμική; Γιὰ νὰ εὐθυμήσουμε καὶ λίγο, σᾶς ἐρωτῶ: Ἐχετε φάει σφαλιάρα ἀπὸ τὸν δάσκαλο ἐν ὧρα μαθήματος; Ὅχι, βέβαια, ἄρα δὲν μπορεῖτε νὰ ξέρετε, τί ἐστὶ «ἔμπονος Ψαλμωδία» ἀρχαρίων μαθητῶν. Καὶ ξαναρωτῶ: Ἐχετε φάει σφαλιάρα ἢ ἀγκωνιά, ἀκόμη καὶ κλωτσιά, ἐπάνω σὲ ἀναλόγιο, ἀπὸ ἓναν μαινόμενο ψάλτη, ἐπειδὴ τοῦ χαλάσατε λίγο τὸ ἴσο ἢ ξεχαστήκατε ἢ πεταχτήκατε ἐλάχιστα νωρίτερα ἀπὸ ἐκεῖνον; Φυσικά, ὄχι, ἄρα δὲν ξέρετε τί ἐστὶ «ἔμπονος Ψαλμωδία» ἀρχαρίων μαθητῶν. Στὴν δεύτερη, μάλιστα, περίπτωση, ὁ πόννος γίνετα ἀκόμη πὺ δυσβάστακτος, ὅταν γίνεσαι θέαμα στὰ ἄλλα μέλη τοῦ Ψαλμικοῦ Χοροῦ καὶ στοὺς συμμαθητὲς σου, πολλές φορές δὲ καὶ σὲ ὀλόκληρο τὸ ἐκκλησιασμα. Ἀγαπητοί μου, ὅσοι δὲν εἴστε ἢ δὲν διατελέσατε Ἱεροψάλτες, δὲν ξέρετε πόσο φοβερὸς εἶναι ὁ πόννος ἀπὸ τὸ ἐξ ἀποστάσεως λάκτισμα στὸ στομάχι, μιὰ κεντιά, μιὰ σουβλιά, σωστὸς σφαγμὸς, σφάχτης (γιὰ νὰ μεταχειριστῶ καὶ μερικὰ συνώνυμα τοῦ πόνου), ὅταν ὁ Προϊστάμενος ἢ καὶ ὁ Δεσπότης καμμιά φορὰ σὲ «ξεμπροστιάσει» [Τὴ λέτε ἐδῶ τὴ λέξη αὐτή;] ἀπὸ τὴν Ὠραία Πύλη ἢ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν Δεσποτικὸ Θρόνο; Ὅσοι δὲν εἴστε ἢ δὲν διατελέσατε Ἱεροψάλτες δὲν μπορεῖτε νὰ ξέρετε. Ὅσοι εἴστε, κατανοεῖτε καλὰ, τί λέγω. Ὁ σωματικὸς πόννος ἐκ τοῦ «πύξ, λάξ καὶ ἐναλλάξ» εἶναι... ὄντολογικὸς καὶ δυσβάστακτος, εἶναι δὲ καὶ μιὰ σοβαρὴ αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία «πενόμεθα Ἱεροψαλτῶν».

✓ Μιὰ πὺ μόλις ἀναφέρθηκα καὶ σὲ μαθητευόμενους Ἱεροψάλτες, λέω νὰ συνεχίσω τώρα μὲ τοὺς «πόνους» τῆς μαθήσεως. Ὅπως πολὺ καλὰ ὅλοι γνωρίζετε, ἡ λέξη «πόννος» πολὺ συχνὰ λαμβάνει τὴν ἔννοια τῆς προσπάθειας, τοῦ κόπου, τοῦ μόχθου.

Δὲν ἀγνοῶ, βεβαίως, ὅτι πολλοὶ ὑπῆρξαν -καὶ στὸ μέλλον θὰ ὑπάρξουν-, πὺ ἔμαθαν τὴν Ψαλμική χωρὶς μεγάλο «πόννο», ἀκοπα. Εἴτε λόγῳ μεγάλης εὐφυΐας, εἴτε λόγῳ τεραστίας μουσικῆς μνήμης (αὐτὸ πὺ λέμε, μουσικὸ αὐτί), εἴτε ἐξαιτίας μιᾶς ἐκ φύσεως στρωμένης φωνῆς (περιπτώσεις πὺ ἀνοίγει τὸ στόμα καὶ ἡ φωνὴ πατᾷ καὶ κουμπώνει αὐτόματα πάνω στὶς κλίμακες καὶ τὰ μουσικὰ πατήματα), ὅλες αὐτὲς πὶς περιπτώσεις, πὶς ὁποῖες ὁ δωρεοδότης Κύριος προίκισε μὲ εἰδικὰ «τάλαντα», μαθαίνουν τὴν Ψαλμική χωρὶς μεγάλο «πόννο», ἀκοπα. [Ἄν καί..., σήμερα, δυστυχῶς, οἱ ἐξαιρετικῶς ταλαντοῦχοι νέοι πετοῦν τὰ χαρίσματά τους στὸ δρόμο, στὰ σαρκοφάγα καὶ αἰμοβόρα πτηνὰ τῆς κοσμικῆς μουσικῆς... ἢ θάβουν τὰ τάλαντά τους στὸ ἄγονο χῶμα τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς ἀπραξίας...]

Ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ αὐτοὺς πὺ μαθαίνουν ἀκοπα, οἱ ὑπόλοιποι φάγαμε πολὺν πόννο γιὰ νὰ μάθουμε ὅ, τι -τέλος πάντων- μάθαμε. Χρειάστηκε νὰ περάσουμε ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐπίπονα καὶ ἔμπονα στάδια μαθήσεως, πὺ περιγράφει ὁμορφα καὶ ἔξυπνα τὸ βυζαντινὸ σπιχοῦρημα:

«Ὁ θέλων μουσικὴν μαθεῖν

καὶ θέλων ἐπαινεῖσθαι, [Μετᾶτε, νὰ δεῖτε, τί θέλει...]

- »θέλει πολλές υπομονές, [Υπάρχει πλέον έμπονος άσκηση από την άσκηση τής υπομονής;]
- »θέλει πολλές ημέρας, [Η έμπονος άσκηση τής υπομονής απαιτεί χρόνο...]
- »θέλει καλόν σωφρονισμόν, [Μέ την λίαν έμπονο πνευματική και σωματική έγκράτεια.]
- »καί φόβον τοῦ Κυρίου, [Νομίζω, είναι μεγαλύτερος ό «πόνος» τής άσκησης προκειμένου να αποκτήσεις «φόβον Κυρίου» και μικρότερος αυτός ό ίδιος ό φόβος.]
- »πιμην προς τον διδάσκαλον, [Αν είσαι άνθρωπος υπακοής, τοῦτο είναι εύκολο, αν όχι...]
- »δουκάτα εις τας χειρας, [Τό οικονομικό ζήτημα, πάλι, πού τό βάζεις; Λίαν έμπονον...]
- »τότε να μάθη ό μαθητής και τέλειος να γένη. »

✓ Άλλο περιεχόμενο τοῦ «πόνου» είναι, πάντοτε κατά τό λεξικό μας, κάποια δυσάρεστη συναισθηματική κατάσταση, πού προέρχεται από άλλα συναισθήματα.

Θέλετε να δείτε, αγαπητοί, πώς συνδέεται ή μάθηση τής Ψαλτικής με αυτό το είδος τον «πόνου»; Παρακολουθείστε, παρακαλώ, την παρακάτω διαδρομή τοῦ «πόνου» τής μαθήσεως και, εάν κάπου φανώ υπερβολικός, διακόψτε με.

- Πρώτο έμπονο βήμα: τό να ανέβεις στο Ψαλτήριο, στο ιερό Άναλογειό. Άν δέν είσαι (συγχωρείστε μου την τρέχουσα λέξη) «ψώνιο», να σου άρέσουν τὰ ...ύψηλά, τό πρώτο ανέβασμα στο Ψαλτήρι είναι τόσο φοβερό, όσο τό να περπατάς στο χείλος τοῦ γκρεμοῦ στο Φαράγγι τής Σαμαριάς. 'Ολοι, νομίζεις -και ίσως να είναι έτσι-, όπι κοιτούν έσένα.
- Έπόμενο έμπονο βήμα: όταν πᾶς να έγγραφείς στη Σχολή Βυζαντινής Μουσικής, και αρχίζουν να σε φωνάζουν οι φίλοι κι οι όχτροί σου, ειρωνικά, παπαῖ... Δέ συζητώ τό ένδεχόμενο να έγγραφείς σε τμήμα Ψαλτικής σε Κλασσικό Όδείο και δίπλα στην τάξη σου να στεγάζεται ή Σχολή Κλασσικοῦ Τραγουδιοῦ ή Μπαλέτου ή ή Δραματική Σχολή, όπως κάποτε στο περίφημο Όδείο Άθηνών, όπου τό λεγόμενο *bulling* έπεφτε σύννεφο... [Έλπίζω, να μην ισχύει ακόμη αυτό στις μέρες μας.]
- Έπειτα αρχίζει ή εξαιρετικά επίπονη φάση τής μελέτης. Δεκάδες άγνωστα αρχικώς σημάδια και συνδυασμοί σημαδιών, τὰ όποία τρεμοπαίζουν μπροστά στα μάτια σου, σὰ να μη στέκονται ποτέ σε έναν τόπο. Κι αυτά πρέπει να τὰ αναγνωρίζεις και διαρκώς να σκέφτεσαι, τί κάνει τό καθένα από αυτά ή -καλύτερα- τί σου υποδεικνύει έσένα να κάνεις· και σε ποιά νότα να πᾶς και πόσο να ανεβάσεις τή φωνή σου, πόσο να την κατεβάσεις, πόσο να την κρατήσεις και πόσους χρόνους να μετρήσεις· να κάνεις παράλληλα κι εκείνο τό «τσαλιμάκι» με τή φωνή, πού απαιτεί ό δάσκαλός σου, να τό κάνεις όπωσδήποτε, γιατί αν δέν τό κάνεις, δε θα είσαι παραδοσιακός και πατριαρχικός ψάλτης και σύμφωνος με τή Σχολή τοῦ δασκάλου σου· και στο κατόπι, αφού πείς τις νότες, την «παραλλαγή», άντε μετά να βάλεις τὰ λόγια τοῦ κειμένου, τὰ τόσο σπουδαία κείμενα τῶν άγίων Ύμνογράφων, οι όποιοι σε άφουγκράζονται -και καλά πράττουν, βεβαίως- με τὰ αυτιά τοῦ δασκάλου σου, μή τυχόν αλλάξεις τό κείμενό τους κι αλλοιωθεί τό δόγμα [Πω, πω τί μεγάλη, πράγματι, ευθύνη έτούτη...]. και να πείς τὰ τελικά νί <ν>, μη γίνουν οι λέξεις «Θεόν Λόγον» μία κι ακουστει «θεολόγον» [γιατί θεολόγους πολλές μαννάδες γέννησαν, αλλά «Θεόν Λόγον» μόνο ή Μία]. και να πείς τὰ τελικά σίγμα <ς> και τό τελικό μί <μ> στα Χερουβίμ και Σεραφίμ, και τό τελικό λάμδα <λ>, αλλά και τό αρχικό ρώ <ρ>· να πάρεις και τις αναπνοές σου σωστά, μην κόψεις τις μουσικές γραμ-

μές, ἀλλά, κυρίως, μὴν κόψῃς πὺς λέξεις κὶ ἀκουστῆ τὸ «ἐλεῶνος» «ὄνος»· καὶ νὰ προφέρῃς ὅλα τὰ σύμφωνα ἠχηρά, μὴν ἀκουστῆ τὸ «ἐπέφανε» «ἐπέθανε» καὶ ἡ «τάλαινα»... «φάλαινα». Τί κόπος, τί πόνος καὶ τί εὐθύνη!

Ἐμπονος, πραγματικά, ἡ μαθητεία! Ὅπως, καταλαβαίνετε, μὲ «ἔμπονο μαθητεία» συνδέονται πολλὰ «ἔμπονα» φαινόμενα καὶ ἀσθένειες, ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτά, ὅπως «**πονο-κεφάλιασμα**» ἀπὸ τὸ διάβασμα καί, ἐν τέλει, **πονο-κέφαλος**, **νευρό-πονος** ἀκόμη καὶ **κοιλό-πονος** ἢ **στομαχό-πονος**. Ἡ κατάχρηση, βεβαίως, μπορεῖ νὰ προκαλέσει κόπωση τῆς φωνῆς καὶ νὰ ἔχουμε **πονό-λαιμο** / **λαιμό-πονο**, μὲ ὀλέθρειες κάποτε - κάποτε συνέπειες. Τότε, μπορεῖ καὶ νὰ μᾶς πιάσει **παρά-πονο** καὶ πέσουμε εἰς ἰκεσίαν πρὸς τὸν Κύριον, ὅποτε ἕνας μικρὸς **πονό-λαιμος** πολλὰ μπορεῖ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ πνευματικά, γὰρ ὁ φιλεῦσπλαγχνος Κύριος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι **ἄ-πονος**. Ἀπὸ τὸν ἄλλῃ, ὁ ἀμελής μαθητὴς ποὺ δὲν μελετᾷ, **ματαιο-πονεῖ** ἐὰν πιστεύει, ὅτι ἡ Ψαλτικὴ μαθαίνεται χωρὶς κόπο, ὅσο δὲ καὶ νὰ ὑποκρίνεται **ψευδο-πόνους** καὶ **ψευδο-κόπους**, ἡ ἔλλειψή προόδου του καθιστᾷ φανερὴ τὴν ἀμέλειά του.

✓ Ἡ λέξη «πόνος», πολὺ καλὰ τὸ γνωρίζετε ὅλοι, χρησιμοποιεῖται καὶ σπὺς ἐγκυμονοῦσες γυναῖκες καὶ στὸν ἴδιο τὸν τοκετό. Εὐχόμεσθε «μ' ἕναν πόνου», λέμε «τὴν ἔπιασαν οἱ πόνου», «πόνους» λέμε καὶ πὺς ὠδίνες τοῦ τοκετοῦ.

Σὰς βλέπω, ἐτοιμάζεστε πάλι νὰ πεῖτε· ἄσχετο. Ὁ «τοκετός» τοῦ μαθητοῦ τῆς Ψαλτικῆς ἔρχεται ὅταν πρέπει νὰ ἀναλάβῃ Ψαλτῆρι καὶ νὰ ἀνταποκριθεῖ σπὺς ἀπαιτήσεις τῆς λατρευτικῆς πράξης τῆς Ἐκκλησίας μας σὲ ἕναν Ναό, περιστασιακὰ ἢ μονιμότερα. Τότε, τὸ πρᾶγμα εἶναι ὄντως **ὀδυνηρότατο**. Πιστέψτε με· ἕως νὰ ἀποκτηθεῖ ἡ ἀπαιτούμενη ἐμπειρία, **πρόκειται γὰρ τὴν πλέον ἔμπονο περίοδο τῆς ψαλτικῆς σταδιοδρομίας ἐνὸς Ἱεροψάλτου**, ἢ ὁποῖα μπορεῖ νὰ πολλαπλασιάζεται ἂν τυχὸν πέσει σὲ χέρια δύστροπων συνεργατῶν ἢ Προϊσταμένων. Καὶ ξέρετε ποῖο εἶναι τὸ μεγαλύτερο ἄγχος ἐνὸς διορισμένου Ἱεροψάλτου, μάλιστα ἐὰν εἶναι καὶ μόνος του σὲ κάποιον Ναό; [Τὰ τελευταῖα χρόνια κάποι τέτοιο συμβαίνει ὄλο καὶ συχνότερα.] Ὁ μεγαλύτερος, λοιπόν, φόβος του εἶναι, μὴν ἀρωστήσῃ καὶ βρεθεῖ στὸ «**κρεβάτι τοῦ πόνου**» καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ.

✓ Ἡ λέξη «πόνος», κάποτε λαμβάνει καὶ τὴν ἔννοια «πρόβλημα».

Ὁ **Ψαλτικός «πόνος»**, δηλαδή, τὸ **πρόβλημα μὲ τὴν Ψαλτικὴ καὶ τοὺς Ἱεροψάλτες**, εἶναι ἀλήθεια ὅτι «**πονο-κεφαλίζει**» πολλούς: Προϊσταμένους καὶ Ἐπιτρόπους Ἱερῶν Ναῶν, ὅταν πρέπει νὰ ἐπανδρώσουν τοὺς Ναοὺς μὲ Ἱεροψάλτες· Μητροπολίτες καὶ Ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ μεριμνοῦν γὰρ τὴν ἰδρυση Σχολῶν Ψαλτικῆς καὶ νὰ φροντίζουν γὰρ τὸ ὅσο τὸ δυνατὸν καλύτερη κατάρτιση τῶν Ἱεροψαλτῶν τῆς δικαιοδοσίας τους· Ἀρχιεπισκόπους, ὅταν αὐτοὶ -σὺν τοῖς ἄλλοις- καλοῦνται νὰ διευθετήσουν ζήτηματα καὶ προβλήματα, ὅπως ἐποῦτα ποὺ τὰ τελευταῖα χρόνια βιώνουμε στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, ἐρίδων καὶ ἀντιμαχιῶν μεταξὺ ψαλτῶν καὶ μουσικολόγων, μουσικολόγων καὶ μουσικολογούντων, ψαλτικῶν Σχολῶν καὶ διδασκάλων Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ τὰ ὅμοια. Ὁ **Ψαλτικός «πόνος»**, τὸ πρόβλημα μὲ τὴν Ψαλτικὴ καὶ τοὺς Ἱεροψάλτες, δὲν ἀφήνει ἀνεπηρέαστο οὔτε αὐτὸν ἀκόμη τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη. Ἦταν τάχα μικρὸ τὸ θέμα τῆς ἐπιλογῆς τῶν διαδόχων τῶν ἕως πρόπινος Πατριαρχικῶν Ψαλτῶν, τὸ ὁποῖο ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης ἐκλήθη νὰ διευθετήσῃ;

Από την άλλη πλευρά, πολλές φορές γινόμαστε μάρτυρες τραγικής αδιαφορίας εκ μέρους των αρμοδίων για διευθέτηση μεγάλων ψαλπικών ζητημάτων. Έ, όταν οι τέτοιες καταστάσεις φθάνουν στο άπροχώρητο και, αΐφνης, αυτοί αρχίζουν να προσποιούνται πως τάχα ενδιαφέρονται, τότε φυσικό είναι να αναρωτηθεί κανείς ειρωνικά: «Τώρα τον πήρε ο πόνος;»

Αλλά, πατέρες και αδελφοί, νομίζω ότι στο σημείο αυτό πρέπει λίγο να σοβαρευτώ, γιατί κινδυνεύω να πείτε εν έαυτοίς: «Βρέ, δὲ μᾶς ἀφήνεις ἡσυχους; Ἄντε, ἀπ' ἐκεῖ... Ὁ καθένας μὲ τὸν "πόνο" του...» Ἔτσι, ἔρχομαι στὴν τελικὴ εὐθεία τῆς ὀλοκληρώσεως τῆς ὀμιλίας μου.

Ίσως θὰ θυμᾶστε, ὅτι στὴν ἀρχὴ σᾶς εἶχα ζητήσει, νὰ παρακολουθήσετε τὴν πορεία τοῦ «πόνου» κατὰ τὴν Ψαλμωδία. Λοιπόν... Ἡ πορεία αὐτὴ ξεκινᾷ:

α) μὲ τὸ πρῶτο ἀνέβασμα στοῦ ψαλμικοῦ Ἀναλογεῖο, μὲ ἐμπειρικὴ, συνήθως -ὄχι πάντοτε- γνώση τῆς Ψαλμικῆς,

β) συνεχίζει μὲ τὴν ἐγγραφή σὲ κάποια Σχολή Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἢ κοντὰ σὲ κάποιο δάσκαλο Ψαλμικῆς μὲ ἐναρξὴ μαθημάτων σημειογραφίας· (καὶ πὶς δύο αὐτὲς πὶς εἶχαμε χαρακτηρίσει λίαν ἔμπονες φάσεις), καὶ

γ) καταλήγει στὴν ἐπίσημη ἀνάληψη καθικόντων σὲ κάποιο Ναό, ὡς τρίτος Ψάλτης ἢ Λαμπαδᾶριος, καμμιὰ φορὰ καὶ ὡς Πρωτοψάλτης -σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις τάλαντούχων μαθητῶν- ἢ καὶ ὡς μόνος Ψάλτης, ἐλλείψει ἐτέρου [“*em samproo, em conditio-ner...*” ποὺ λέμε]. Αὐτὸ τὸ τρίτο στάδιο τὸ εἶχαμε χαρακτηρίσει, ὄχι ἀπλῶς «ἔμπονο», ἀλλὰ ὀδυνηρότατο, μάλιστα, τὸ προσομοιάσαμε μὲ πὶς ὠδίνες ἐνὸς τοκετοῦ.

Μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν πορεία καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ποὺ θὰ ἀποκτηθεῖ ἡ ἀπαραίτητη ψαλμικὴ ἐμπειρία, θὰ ἔλεγε κάποιος, ὅτι τελειώνουν τὰ βήματα. Δυστυχῶς δὲν εἶναι ἔτσι. Ἀντιθέτως, τώρα ξεκινᾷ μιὰ νέα πορεία, ἢ κατ' ἐξοχήν «ἔμπονος Ψαλμωδία», διότι τώρα ἀρχίζουν νὰ παρουσιάζονται καὶ νὰ ἐμπλέκονται σοβαρὰ πνευματικὰ ζητήματα. Γιὰ νὰ σᾶς προιδέασω μόνο... Ἔχετε διαβάσει ἢ ἔχετε ἀκούσει ποτὲ κάποιους πραγματικὰ θεοφόρους καὶ διορατικούς Πατέρες, οἱ ὁποῖοι ὀμολόγησαν ὅτι κατὰ πὶς ἐνοράσεις ποὺ εἶχαν σὲ ὦρες θείας Λατρείας, τοὺς ἀποκαλύφθηκε καὶ εἶδαν, πῶς τὰ περισσότερα πειρασμικὰ δαιμόνια εἶναι συγκεντρωμένα στὰ Ψαλτήρια καὶ στοὺς Χοροὺς τῶν Ψαλτῶν; Ἐδῶ νὰ δεῖτε τί γίνεται...

Πᾶμε, λοιπόν, πρὸς τὴν τελικὴ φάση αὐτῆς τῆς ὀμιλίας:

✓ Ἡ λέξις «πόνο», ἀγαπητοί, σύμφωνα πάντοτε μὲ τὸ ψηφιακὸ λεξικὸ ποὺ συμβουλεύτηκα, στὸν Ὅμηρο εἶχε τὴν ἔννοια τῆς «μάχης κατὰ τὸν πόλεμο» καὶ, σταδιακά, ἔλαβε τὴν μεταφορικὴ σημασία τῆς «μεγάλης δυσκολίας τῆς μάχης» ἢ τῆς «μεγάλης δυσκολίας κατὰ τὴ μάχη», ἐν τέλει, καὶ τῆς «μεγάλης δυσκολίας ὅπως σὲ μιὰ μάχη». Πόλεμος, λοιπόν... Πόσο ταιριάζει αὐτὸ μὲ τὴν Ψαλμωδία!

Ὅσοι ἀνάμεσά μας εἶναι Ἱεροψάλτες ἢ Κληρικοὶ ποὺ ἔχουν ἐντρυφήσει στὴν Ψαλμωδία, θὰ κατανοήσουν πολὺ καλὰ, τί ἐννοῶ, ὅταν λέγω ὅτι ὁ πόνος κατὰ τὴν Ψαλμωδία εἶναι μιὰ μάχη, μάλιστα, διαρκῆς καὶ ἀδιάκοπη, μᾶλλον, ἓνας ἀπαυστος πόλεμος μὲ πολλές μάχες, ὅπως, ἄλλωστε, εἶναι καὶ ὁλος ὁ βίος μας «ἄχρι θανάτου», μάχες ἄλλοτε νικηφόρες καὶ ἄλλοτε καταστροφικές. Οἱ μάχες αὐτὲς εἶναι καὶ σωματικὲς, κυρίως, ὅμως, εἶναι πνευματικὲς.

Πρώτα, θά αναφερθῶ πολὺ σύντομα στοὺς σωματικούς «πόνους»:

- **Μάχη με τὴ φωνὴ καὶ τὴν τεχνική.** Καθὼς ἡ Ψαλτική ὡς τέχνη δὲν ἀνέπτυξε ποτὲ δικό της σύστημα ἐνιαίας φωνητικῆς καὶ ἀναπνευστικῆς τοποθέτησης καὶ τεχνικῆς, ἀφήνει τοὺς Ψάλτες νὰ βροῦν μόνοι τους ἢ μετὰ τίς ὑποδείξεις καὶ τὴν καθοδήγηση τῶν δασκάλων τους, τὴν προσωπική τους φωνητικὴ τοποθέτηση. Πολλές φορές, ὁ ἀγῶνας αὐτὸς εἶναι διαρκῆς καὶ διὰ βίου. Ὁ πολὺς καὶ μέγας Ἄρχων Πρωτοψάλτης τῆς Μ.Χ.Ἐ. Λεωνίδας Ἀστέρης, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε φημισμένος ἀκριβῶς γιὰ τὴν τεχνική του, σὲ ἓνα σεμινάριο φωνητικῆς στὴ Βέροια ὁμολόγησε: [Δὲν εἶχα πρόχειρο τὸ ἀκριβὲς κείμενο, ἀλλὰ μεταφέρω ἐδῶ τὸ νόημά του μετὰ μεγάλη πιστότητα.] «Ὅλη ἡ ὑπόθεση τῆς τεχνικῆς ἐγκρίεται στὸ πῶς θά ξεκινήσουμε τὸ πρῶτ' τὸ "Θεὸς Κύριος...". Ἄν ξεκινήσουμε στραβά, ὅλη ἡ Ἀκολουθία θά βγεῖ στραβά, βήχοντας - ξεροκαταπίνοντας καὶ λέγοντας: "Βρέ, παιδί μου, δὲν εἶμαι καλὰ σήμερα. Τί φταίει;"

Αὐτή, Πατέρες καὶ ἀδελφοί, εἶναι ἡ μάχη μετὰ τὴν φωνὴ καὶ τὴν τεχνική, ἡ ὁποία, πολλές φορές ἀποβαίνει μοιραία καὶ ὀλέθρια. Εἶναι παλιὸ ἢ νέο αὐτὸ τὸ πρόβλημα; Νέο; Φτάνει νὰ σᾶς θυμίσω, ὅτι ὁ περίφημος ποιητὴς τῶν Κοντακίων Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς, σύμφωνα μετὰ τὸν Νικηφόρο Ξανθόπουλο⁵: «πρῶτον μὲν ἦτο ἄμωστος παντελῶς καὶ ἀηδὴς κατὰ τὴν φωνὴν καὶ τὰ ἄσματα· διὰ τοῦτο καὶ περιεπαίζετο ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἂν καὶ ἦτο δόκιμος ἐργάτης τῆς ἀρετῆς. Ὅθεν ἀπελθὼν εἰς τὸν Ναὸν τῆς Θεοτόκου τὸν ἐν τοῖς Κύρου, παρεκάλει τὴν Θεοτόκον νὰ χαρίσῃ εἰς αὐτὸν τὸ χάρισμα τῆς μελωδίας, διότι ἦτο εἰς τὸν Ναὸν ἐκεῖνον Εἰκὼν τῆς Θεοτόκου τελοῦσα μυρία θαυμάσια... Ἐκεῖ λοιπὸν ὁ θεὸς Ρωμανὸς σχολάζων, ἔτυχε κατὰ τὴν νύκτα τῆς τῶν Χριστουγέννων ἑορτῆς νὰ ὑπνώσῃ ὀλίγον κατὰ τὴν ἕκτην Ὡδὴν, εὐρισκόμενος πλησίον τοῦ Ἀμβωνος. Τότε βλέπει τὴν Θεοτόκον βαστάζουσαν τετυλιγμένον χάρτην εἰς σχῆμα ρολοῦ, (ὅσπιν καὶ κοντὸς καὶ κοντάκιον ὀνομάζεται), τὸν ὁποῖον ἐδίδεν εἰς αὐτὸν νὰ φάγῃ. Τοῦ ἔφρανε τότε ὅτι ἔφαγε τὸν τετυλιγμένον αὐτὸν χάρτην, ἀπὸ τῆς ὥρας δὲ ἐκείνης ἠξιώθη τοῦ ποθομένου χαρίσματος ὡς ἀναφέρεται περαιτέρω ἐν τῷ Συναξαρίῳ.»

- **Μάχη με σωματικὰ ἀσθένειες καὶ παθήσεις.** Ἐνα ἀκόμη περιστατικὸ θά σᾶς ἀναφέρω ἀπὸ τὰ Συναξάρια γιὰ ἓναν Κανονάρχο, ὀνόματι Ἀντώνιο, ὁ ὁποῖος ἔβγαλε ἓνα ἐπώδυνο ὀγκίδιο στὴ γλώσσα του, ποὺ καθιστοῦσε λίαν ἐπίπονο τὸ διακόνημά του⁶: «Τοῦτον τὸν Ἀντώνιον ἰάτρευσε ὁ Ἅγιος (Λεόντιος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων· ἡ μνήμη του τὴν 14 Μαΐου) ἀπὸ πάθος πί, τὸ ὁποῖον ἐνεφανίσθη εἰς τὴν γλώσσαν του. Διότι ἐφύτρωσε ἐπ' αὐτῆς τεμάχιον κρέατος, ὡς ρεβίθιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐμποδιζόμενος δὲν ἠδύνατο οὔτε νὰ ὀμιλήσῃ καθαρὰ οὔτε νὰ φάγῃ εὐκόλως... (Πόσο, μᾶλλον, νὰ ψάλλει;) Ἀκούσας δὲ ὁ Πατριάρχης, εἶπε πρὸς τὸν Ἀντώνιον· "Ἐλθέ νὰ κανοναρχίσῃς διὰ νὰ ψάλλῃς εἰς τὸν Θεόν μας καὶ τότε θά ἴδῃς τὸ πάθος σου." Λαβὼν δὲ ὁ Ἀντώνιος τὸ βιβλίον ἐκανοναρχίσει, πονῶν κατὰ τὴν γλώσσαν του καὶ τραυλίζων κατὰ τὴν λαλιάν, ἐνῶ ὁ Ὅσιος ἔψαλλεν. Ἀφοῦ δὲ ἐτελείωσεν ἡ Ἀκολουθία, εἶπεν ὁ Ἅγιος πρὸς αὐτόν, προσμειδιῶν καὶ μετὰ ἰλαρὸν πρόσωπον·

⁵ Ἡ πληροφορία ἀπὸ τὸν *Μεγά Συναξαριστή...*, τόμ. Ι', σελ. 18 - 19, σημ. 1.

⁶ Ὁ.π., τόμ. Ε', σελ. 374 - 375.

“Δείξόν μου τώρα τὸ πάθος τῆς γλώσσης σου.” Ὡς δὲ ἤνοιξεν ὁ Ἀντώνιος τὸ στόμα του καὶ ἐβιάζετο νὰ δείξῃ τὸ πάθος του, ἂ τοῦ θαύματος! Οὐδὲ ἶχνος εὐρέθη τοῦ πάθους ἐκείνου, ἀλλ’ ἐχάθη μὲ τὴν ψαλμωδῖαν τοῦ Ἀγίου, ὡς νὰ ἐκόπτετο διὰ χειρουργίας.»

- **Μάχη μετὰ τὴν σωματικὴ κόουραση καὶ, κυρίως, μετὰ τὴν ὀρθοστασία.** Ἐντάξει, δὲν πρόκειται γιὰ χειρονακτικὴ ἐργασία, δὲν ὀργώνεις, δὲ θερίζεις, δὲ χτίζεις..., ἔχει, ὅμως, καὶ ἡ Ψαλμικὴ σωματικὸ πόνον. Κάποτε, περίπου πρὶν τρεῖς δεκαετίες, εἶχα διαβάσει τὴν τοποθέτηση ἑνὸς ἱατροῦ [Δὲν τὴ βρίσκω τώρα πλέον, οὔτε τὸ ὄνομά του θυμᾶμαι. Εἶναι χαμένη στὸ χάος τῆς βιβλιοφραγικῆς μου εἰδωλολατρίας...], ὁ ὁποῖος ὀμιλοῦσε γιὰ ἀφυδάτωση τῶν Ἱεροψαλτῶν κατὰ τὴν ἀσκηση τοῦ διακονήματός των.

Ἐντούτοις, ἔχουμε μαρτυρίες καὶ γιὰ ἄλλους σωματικούς πόνους, οἱ ὁποῖοι σχετίζονται μετὰ τὴν ὀρθοστασία στὸ Ψαλτῆρι. Στὸ Συναξαρί τοῦ Ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη μαρτυροῦνται τὰ ἑξῆς⁷: «Τὰς δὲ Κυριακάς καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτάς δὲν ἔλειπεν ἀπὸ τὸν δεξιὸν χορὸν τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἔφαλλεν εἰς τὸν Θεὸν μετὰ πόθου καὶ κατανύξεως... Κατὰ δὲ τὸ Σάββατον τοῦ Ἀκαθίστου, ἀφ’ οὗ ἔφαλλεν ἐπιμελῶς τὰ Ἰδιόμελα καὶ τὸν Κανόνα τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν συνήθειαν, ἀπὸ τὸν κόπον ὑπνωσεν ὀλίγον εἰς τὸ στασίδιον αὐτοῦ ὀρθιος. Τότε φαίνεται εἰς αὐτὸν ἡ Κυρία Θεοτόκος καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· “Χαῖροις, Ἰωάννη, τέκνον μου· ψάλλε μοι καὶ δὲν θέλω σὲ ἐγκαταλείψει.” Ταῦτα εἰποῦσα, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν χρυσοῦν π νόμισμα. Ὁ δὲ, ἔξυπνος γενόμενος, εὔρεν (ἂ τοῦ θαύματος!) εἰς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ τὸ νόμισμα. Ὅθεν χαρᾶς ἀπέρου πλησθεῖς, ἠὺχαρίσται τὴν Θεομήτορα... Ἐκτοτε δὲν ἔλειπεν ὁ Ὁσιος Ἰωάννης ἀπὸ τὸν δεξιὸν Χορὸν πώποτε, ἀλλ’ ἔφαλλε προθύμως καὶ ἐδοξολόγει ἀόκτως τὸν Κύριον. Ὅθεν ἀπὸ τὸν πολὺν κόπον καὶ τὴν ὀρθοστασίαν ἐσάπη ὁ ποῦς αὐτοῦ καὶ ἔτρεχεν ὑψηλὴ δυσσώδης· ἀλλ’ ἡ παντοδύναμος Δέσποινα ἰάτρευσε αὐτόν, ὡς καὶ τὸν Δαμασκητὸν Ἰωάννην, ἐμφανισθεῖσα εἰς αὐτόν καὶ λέγουσα· “Ἄς εἶσαι ἀπὸ τοῦ νῦν ὑγιής”· καὶ εὐθὺς ἔλαβε τελείαν τὴν θεραπείαν. Ὅθεν εὐχαριστήσας τὴν Θεομήτορα ἔμεινεν ἄνοσος ἕως τέλους, βιώσας ἐν νηστεύματι καὶ ἀγρυπνίαις καὶ ἐξόχως εἶχε πολλὴν ταπεινώσιν.»

Εἶναι ἢ δὲν εἶναι καὶ ἀπὸ τούτη τὴν ἀποψη, γιὰ τὸ σῶμα, δηλαδή, «ἐμπονος ἡ Ψαλμωδία»; Ἀλλά, ἂς ἔλθω καὶ στοὺς πνευματικούς «πόνους», ἐκείνους ποὺ ἀπαιτοῦν πολλὰς μάχες καὶ ἐτοιμοπόλεμη διάθεση, γιὰ νὰ κλείσω μετὰ αὐτούς, ἂν καί, σὰς προειδοποιῶ, εἶναι πολλοὶ καί, κυριολεκτικὰ, δυσκολεύτηκα νὰ τοὺς βάλω σὲ τάξη καὶ προβληματίστηκα ἀπὸ ποιὸν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀρχίσω. Πρῶτα σκέφτηκα ὅτι πρέπει νὰ ξεκινήσω μετὰ τρεῖς ρίζες τῶν παθῶν, τὴν φιληδονία, τὴν φιλοδοξία καὶ τὴν φιλαργυρία⁸, ἀφοῦ αὐτὲς γινοῦν ὅλα τὰ σωματικὰ καὶ ψυχικὰ

⁷ Ὁ.π., τόμ. Γ', σελ. 24.

⁸ Στὴν πατερικὴ γραμματεία συναριθμεῖται ἓνα ἔργο γιὰ τὶς ἀρετὲς καὶ τὰ πάθη, τὸ ὁποῖο ἀποδίδεται σὲ περισσότερους τοῦ ἑνὸς Πατέρες. Στὴν Ἑλληνικὴ Πατρολογία συμπεριλαμβάνεται στὰ ἔργα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, μετὰ τίτλο, «*Τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν, ψυχικῶν καὶ σωματικῶν - De virtutibus et vitiis*» (P. G. 95, 85 - 98.), ὁ ἐκδότης, ὅμως, καὶ μεταφραστὴς τῶν ἀπάντων τοῦ Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, Κωνσταντῖνος Φραντζολᾶς, τὸ συνεχίδει ὡς ἔργο τοῦ τελευταίου ὑπὸ τὸν τίτλο «*Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, Περὶ ἀρετῶν καὶ παθῶν [ψυχικῶν] - De virtutibus et passionibus*» καὶ ὑπότιτλο «*Ὁ λόγος οὗτος ὠφέλιμος λίαν, καὶ πάσης σοφίας*

πάθη. Τελικά, όμως, κατέληξα στην άποψη, ότι η πρώτη και σημαντικότερη μάχη την οποία πρέπει να δώσει ο ψάλλον-αδιάφορο αν είναι λαϊκός ή κληρικός- είναι άλλη. Η μάχη της ειρήνης. Ακούγεται οξύμωρο, αλλά θα το αναπτύξω αμέσως. Επιτρέψτε μου, μόνο, τώρα, μία διευκρίνιση. Στην έδω όμιλία μου δεν πρόκειται να θίξω καθόλου το ζήτημα, αν ο Ψάλης έχει τις τρεις θεμελιώδεις και απαραίτητες για τον χριστιανό αρετές, την πίστη, την ελπίδα και την αγάπη. Η Ψαλμωδία καθίσταται λίαν «έμπονος» αν χωλαίνουμε σε αυτές. Χωρίς πίστη, όσο ξερός επαγγελματίας να είναι κανείς, κάποτε θα αναρωτηθεί: «Για ποιόν τὰ λέω τώρα αυτά; Δεν γίνεται, νομίζω. Γι' αυτό και δεν θα θίξω καθόλου περαιτέρω το ζήτημα αυτό.

- **Απόκτηση προσωπικής ειρήνης.** Για να ανοίξει κανείς τα χείλη του προς Ψαλμωδία, πρώτα πρέπει να αγωνιστεί να αποκτήσει προσωπική έσωτερική και έξωτερική ειρήνη. Τι σημαίνει αυτό; Πρέπει να ενδυθεί τον Ίησοῦ Χριστό, διότι «Χριστός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν»⁹. Χωρίς Χριστό δεν μπορείς να έχεις ειρήνη, και τότε προσδίδεις, ότι η Ψαλμωδία σου δεν είναι καρπὸς ειρήνης. Δεν είναι, άλλωστε, σύμπτωση, ότι τὸ μεγαλύτερο Μυστήριο τῆς πίστεως μας, ἡ Θεία Λειτουργία, ξεκινᾶντας, δέεται ὑπὲρ τῆς ειρήνης: «Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.» Καμμία δέηση, καμμία προσευχή, καμμία Ψαλμωδία, οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ συμμετοχή μας στὸ Μυστήριο τῆς Ζωῆς, δεν μπορεί να γίνει θεάρεστα, χωρίς να έχουμε έσωτερική και έξωτερική ειρήνη.

Πῶς ἐπιτυγχάνεται αὐτὴ ἡ εἰρήνη; Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἴδιος ἡ εἰρήνη, καὶ αὐτὴν τὴν εἰρήνη, δηλαδή, τὸν Ἐαυτὸ Του, τὴν προσφέρει με κάθε εὐκαιρία κατὰ τὴν ἐπίγειο δράση Του. Πόσες φορές δὲ χαιρετᾶ τοὺς ἀνθρώπους με τὴ φράση «εἰρήνη ὑμῖν»¹⁰. Στους μαθητὲς Του, ὅμως, τὸ ἀποκαλύπτει ξεκάθαρα λίγο πρὶν τὸ σταυρικό Του Πάθος: «Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν.»¹¹ Ἔτσι, τοὺς κληροδοτεῖ τὴν εἰρήνη Του· γιατί, ὁ Χριστὸς δὲν ἔχει ἀπλὰ τὴν εἰρήνη ὡς ἀποτέλεσμα προόδου στὴν ἀρετή, ὅπως ἀποκτοῦν τὴν εἰρήνη οἱ Ἄγιοι, πού εἶναι ἐτερόφωτοι· ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἴδιος ἡ εἰρήνη· ὄχι προσωποποίηση τῆς ειρήνης, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ Εἰρήνη (τὸ Εἰ με κεφαλαῖα γράμματα). Ἐπομένως, στὴν περίπτωσή μας, ἡ εἰρήνη, ὡς ἀποτέλεσμα πόνου, μόχθου καὶ κόπου ἐπιτυγχάνεται μόνον ἐὰν ὁ Ἱεροψάλης γίνει Χριστοφόρος καὶ Χριστοθήης. Προσοχή· ὄχι καλὸς χριστιανός, ἀλλὰ Χριστοφόρος καὶ Χριστοθήης. Δηλαδή· ὄχι να ἀναγνωρίσει ἀπλὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ὡς Θεό. Αὐτὸ τὸ κάνουν καὶ οἱ δαίμονες, ἀλλὰ φρίττουν. Χριστοφόρος καὶ Χριστοθήης θὰ γίνει, μόνον ὅταν ἐνωθεῖ με τὸν Χριστὸ διὰ τῶν Μυστηρίων, ὅταν κουβαλᾶ τὸν Χριστὸ μέσα του, πάνω του

μεστός». Βλ. Φραντζολᾶς Κων/νος, Γ., Ὁσίου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, Ἔργα, τόμ. Ε', Θεσσαλονίκη: «Τὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας» 1988, σελ. 392 - 410 καὶ P. G. 105, 392 - 393, ὅπου μόνον τὸ Προοίμιον. Στὰ δύο, λοιπόν, ἀνωτέρω ἔργα σημειώνεται: «Ρίξαι δὲ πάντων τῶν κακῶν, καὶ ὡς ἂν εἴπη τις πρωταίτιαι, **φιληδονία, φιλοδοξία καὶ φιλαργυρία**, ἀφ' ὧν πᾶν κακὸν ἀποτίκτεται.» Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, ὁ.π., Migne P.C. 105, 396 -397. Φραντζολᾶς, ὁ.π., τόμ. Ε', σελ. 396 - 397.

⁹ Ἐφεσσίους, 2, 14 - 15. Ἡ σχετικὴ περικοπή ἀναγινώσκεται στὴν Ὁρθόδοξη Θεία Λειτουργία κατὰ τὴν ΚΔ' Κυριακὴ τῆς σειρᾶς τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου.

¹⁰ Ματθ. 24, 36 Ἰωάν., 20, 19 καὶ 21, 26.

¹¹ Ἰωάν., 14, 27.

καὶ ἀποκτήσει Ὅθος Χριστοῦ, δηλαδή, ἀγάπη καὶ εἰρήνη. Τότε, καὶ ἡ Ψαλμωδία γίνεται Χριστοειδής, ἀλλά, ὅπως καταλαβαίνετε, αὐτὸ γὰρ νὰ ἐπιτευχθῆ, ἀπαιτοῦνται ἀδιάκοπες «ἐμπονες» μάχες μὲ τὴ σάρκα καὶ μὲ τὸ πνεῦμα, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴ διάρκειά τῆς Ψαλμωδίας, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

Ὅμως, συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίθετο. Ἡ ἀπουσία εἰρήνης ἀπὸ τὸν ψάλλοντα καθιστᾷ τὴν Ψαλμωδία «ἐμπονο», σὲ σημεῖο αὐτὴ νὰ καθίσταται ἀβάστακτη. Ψάλλεις χωρὶς εἰρήνη καὶ ἡ Ψαλμωδία σὲ τρώγει. Αὐτὸ δέ, γίνεται πασίδηλα ἐμφανὲς στοὺς γύρω σου, στὸ ἐκκλησίασμα, παντοῦ, διότι οἱ δαίμονες προσπαθοῦν μὲ τὶς ταραχὲς νὰ χαλοῦν τὴν προσευχή. Νὰ πῶς τὸ γράφει αὐτὸ ὁ Ὅσιος Ἰωάννης ὁ συγγραφεὺς τῆς «Κλίμακος τῶν ἀρετῶν», στὸν Δ' Ἀναβαθμὸ, Περὶ Ὑπακοῆς: «Πάντοτε μὲν, ἐπὶ πλεῖον δὲ ἐν ταῖς ὑμνωδαῖς, τὸ ἡσύχιον καὶ ἀτάραχον τηρήσωμεν· σκοπὸς γὰρ τοῖς δαίμοσι διὰ ταραχῶν τὴν προσευχὴν ἀφανίζειν.»

Ἐπομένως· ἡ Ψαλμωδία καθίσταται «ἐμπονος» εἴτε ἔχουμε εἰρήνη, εἴτε ὄχι. Ἐὰν ἔχουμε εἰρήνη, ὁ πόνος προέρχεται ἀπὸ τὴν προσπάθεια, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι μεγάλη. Ἀλλά· ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἐπιβραβεύεται καὶ εὐλογεῖται. Ἄν δὲν ἔχουμε εἰρήνη, ἡ Ψαλμωδία καθίσταται «ἐμπονος», γιὰτὶ εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὶς μὴ εἰρηνικὲς καταστάσεις. Τότε ἡ Ψαλμωδία γίνεται πικρὸς καὶ βάσανος τοῦ ψαλμοδοῦ, μᾶλλον -καλύτερα νὰ πῶ- ἐλεγκτὴς τοῦ ψαλμοδοῦ καὶ κριτῆς αὐστηρὸς. Μία μὴ εἰρηνικὴ συνείδηση μπορεῖ νὰ διαβεβαιώσει, πόσο «ἐμπονος» καθίσταται τότε ἡ Ψαλμωδία. Ἐντούτοις, πάλι ὁ συγγραφεὺς τῆς «Κλίμακος», στὸν ΚΣΤ' Ἀναβαθμὸ, Περὶ Διακρίσεως, ὑποστηρίζει ὅτι αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ Ψαλμωδία μπορεῖ νὰ λειτουργεῖ καὶ ὡς θεραπευτικὸ φάρμακο κατὰ τοῦ θυμοῦ, ὁ ὁποῖος χαλᾷ καὶ σκοτῶνει τὴν εἰρήνη: «Θυμοῦ ἴαμα, ἀπιμίας ἀγάπη· ὑμνωδία δὲ καὶ συμπάθεια.» Δηλαδή· «Θεραπεία τοῦ θυμοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς ἀπιμίας, ἡ ὑμνωδία καὶ ἡ εὐσπλαγχνία.»

- **Ἀπόκτηση «ἐπιγνώσεως» ἐνώπιον Ποίου ἱστάμεθα ψάλλοντες.** Τὸ Κοντάκιο τῶν Θεοφανείων: «Ἐπεφάνης σήμερον τῇ οἰκουμένῃ, καὶ τὸ φῶς Σου, Κύριε, ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς, ἐν ἐπιγνώσει ὑμνοῦντάς Σε...», ἔρχεται νὰ μᾶς ὑπενθυμίσει, ὅτι ὁ Κύριος φανερώνεται καὶ χαρίζει τὸ φῶς τῶν ἀκρίστων Ἐνεργειῶν Του μόνον σὲ ὄσους τὸν ὑμνοῦν μὲ ἐπίγνωση. Ὅσοι ἀναγνωρίζουν τὸ «μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον», ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ»¹², ἔχουν κάνει ἴσως τὸ πρῶτο βῆμα ἐπιγνώσεως. Ὅταν συνειδητοποιεῖ κανεὶς, ὅτι Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, ὁ «συναλιζόμενος» καθημερινὰ μὲ τοὺς μαθητὲς Του¹³ καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῶν ἡμερῶν Του, εἶναι ὁ Δημιουργὸς τῆς Κτίσεως τῆς Π.Δ. καὶ Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρόκειται, ἀδιαφύεστος, νὰ ἐπιστρέψῃ ὡς Κριτῆς τῆς οἰκουμένης κατὰ τὰ Ἐσχατα, τότε αὐτὸς μὲν κάνει ἄλλο ἓνα βῆμα πρὸς τὴν ἐπίγνωση, ὁ δὲ Κύριος ἀποκαλύπτεται ἔτι περισσότερο.

Ὁ Ὅσιος Ἰωάννης τῆς «Κλίμακος» γράφει κάποιον σχετικὸ: «Ὁ Θεῶ παρίστασθαι λογιζόμενος, ἐν αἰσθήσει καρδίας, ἐν προσευχῇ στύλος ἀκίνητος εὑρεθήσεται, ὑπ' οὐδενός

¹² Α' Τιμόθ., γ' 16.

¹³ Πράξεις, α' 4.

τῶν προειρημένων ἐμπαίζόμενος», δηλαδή, «ἐκεῖνος ποῦ ἀναλογίζεται ὅτι προσευχόμενος ἴσταται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ αἰσθάνεται αὐτὸ στὴν καρδιά του, θὰ εἶναι σπύλος ἀκλόνητος καὶ δὲν θὰ ἐμπαίζεται ἀπὸ κανένα δαίμονα.»¹⁴ Ἄρα, μία καὶ θεμελιώδης προϋπόθεση γιὰ τὴν εὐάρεστη στὸ Θεὸ Ψαλμωδία εἶναι ἡ ἐπίγνωση ὅτι ὁ ψάλλον εὐρίσκεται ἐνώπιος ἐνωπῶν μὲ τὸν Πανάγιο Τριαδικὸ Θεό. Ἐὰν συνειδητοποιεῖ αὐτό, θὰ συναισθάνεται τὴ μικρότητά του, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀπέραντης ἀγάπης, μακροθυμίας καὶ συγκατάβασης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ πλάσμα Του. Δὲν μπορεῖ τότε νὰ ἀπευθύνεται στὸν Κύριο μὲ ἔπαρση, θράσος καὶ ζιπασιά.

Ἐπιπλέον, τὸ περιγράφει αὐτὸ καὶ ὁ Ἅγιος τῆς κατανύξεως, ὁ Ἐφραίμ ὁ Σύρος στὴ Νουθεσία, ἡγουν κατήχησις πρὸς μοναχοὺς: «Ὡςπερ βασιλεῖ τις παρεστῶς καὶ ὀμιλῶν αὐτῶ, καλέσαντος δὲ αὐτὸν συνδούλου, καταλείψας τὸν βασιλέα τῶ συνδούλῳ ὀμιλεῖ, οὕτως ἐν ψαλμωδίᾳ ὀμιλῶν καὶ μετεωρίζομενος. Συνῶμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, πῆνι παραστήκομεν. Ὡςπερ Ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ μετὰ φόβου καὶ τρόμου παραστήκουσιν ὑμνοῦντες, οὕτω καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν μετὰ ἀγνῆς καρδίας καὶ φόβου παρίστασθαι τῷ Θεῷ, ἵνα τύχωμεν ἐλέους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως.»¹⁵

Ἐπιπλέον, πέρα ἀπὸ τὴν «ἐπίγνωση» περὶ τοῦ Θεοῦ, ὁ μικρὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχει ἐπίγνωση καὶ ὅτι «ἀνευ Ἐκείνου οὐ δύναται ποιεῖν οὐδέν», φυσικά, οὔτε καὶ νὰ ψάλλει. Ἄν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος δὲν προστρέξει ἀρωγὸς στὴν προσπάθειά μας γιὰ ἀνύμνησή Του, ὁ ὕμνος μας θὰ εἶναι ἀτελής, ἀπνευματικός, ὡς ἐκ τούτου, μὴ εὐάρεστος στὸν Θεό, ἴσως - ἴσως καὶ ἐφάμαρτος. Ὁ Κύριος πρέπει νὰ φωτίσει τὸν νοῦ καὶ τὴν καρδιά, Αὐτὸς πρέπει νὰ ἀνοίξει τὰ χεῖλη, ἐφόσον Αὐτὸς φροντίζει καὶ νὰ ἐγείρεται ὁ ἄνθρωπος τὸ πρωτὸ ἀπὸ τὸν νυκτερινὸ ὕπνο του. Γι' αὐτό, ἐγειρόμενοι ἀπὸ τὸν κρεβάτι μας καὶ διαβάζοντας ἀμέσως τὴν Πρωινή Προσευχή, παρακαλοῦμε: «Τῆς κλίνης καὶ τοῦ ὕπνου ἐξεγείρας με, Κύριε, τὸν νοῦν μου φώτισον, καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χεῖλη μου ἀνοίξον, εἰς τὸ ὑμνεῖν Σε, Ἁγία Τριάς. Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεός...».

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτά, ὑπάρχει κανεὶς ἀνάμεσά μας, ποῦ θὰ ἰσχυριζόταν ὅτι ἡ ἀπόκτηση «ἐπιγνώσεως» τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μας εἶναι κάτι εὐκόλο καὶ δὲν χτίζεται σιγά - σιγά μὲ πολλὴ προσοχή καὶ «πόνο», δηλαδή, μὲ κόπο, καὶ προσπάθεια; Νά, καὶ ἄλλη ἀπόδειξη γιὰ τὸ «ἐμπονον» τῆς Ψαλμωδίας.

- **Ἐκρίζωση τῶν τριῶν παθῶν· φιληδονίας, φιλοδοξίας καὶ φιλαργυρίας.** Εἶναι γνωστὸ σὲ ὅλους ἐδῶ, ὅτι κατὰ τοὺς Πατέρες, τρεῖς εἶναι οἱ ρίζες τῶν παθῶν, ἀπὸ τις ὁποῖες ἐκφύονται ὅλα τὰ ἄλλα πάθη: Ἡ **φιληδονία**, ποῦ εἶναι ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ἡδονὴ καὶ τὴν ἄνεση¹⁶, ἡ **φιλοδοξία**, δηλαδή, «τὸ ἀγαπᾶν τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸν περισπασμόν»¹⁷ καὶ

¹⁴ Ἰωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ τῶν Ἀρετῶν*, Ἀναβαθμὸς ΙΗ' 4 (4), *Περὶ ὕπνου καὶ προσευχῆς, καὶ τῆς ἐν συννοδίᾳ ψαλμωδίας καὶ περὶ τῆς ψαλμωδίας εἰς συννοδίαν μοναχῶν*.

¹⁵ Νουθεσία, ἡγουν κατήχησις πρὸς μοναχοὺς - *Adhortatio sive Catechesis ad monachos*, Migne P.C. 105. Φραντζολᾶς, ὁ.π., τόμ. Γ', σελ. 373 - 374.

¹⁶ «Ποικίλη τίς ἐστὶ καὶ πολύτροπος ἡ ἐμπαθῆς φιληδονία καὶ πολλὰ αἰ ἀπατῶσαι τὴν ψυχὴν ἡδοναί...» Φραντζολᾶς, ὁ.π., τόμ. Ε', σελ. 397.

¹⁷ Ὁ.π., σελ. 397.

ἡ φιλαργυρία, ἡ «μητέρα» πολλῶν παθῶν¹⁸, ἀλλὰ κυριότατα τῆς πλεονεξίας, «ἡτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία»¹⁹. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀγωνίζεται νὰ ξεριζώσει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του αὐτὰ τὰ πάθη, γίνεται μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ πέτυχε ὡς ἄνθρωπος τὸν στόχο του. Ἐκπλήρωσε στὸ ἔπακρο τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ Πατρός, νικῶντας τὴ φιληδονία, τὴ φιλοδοξία καὶ τὴν φιλαργυρία στὸ Σαραντάριοι ὄρος, τὸ ὄρος τῶν Πειρασμῶν, ὅπου ἀντιμετώπισε τὸ διάβολο καὶ πέτυχε τὴν πρώτη, ἀλλὰ βασικότερη, νίκη Του κατ' αὐτοῦ. Ἀρνούμενος τοὺς τρεῖς πειρασμοὺς ὁ Ἰησοῦς, δὲν ἀπέρριψε μόνον τὰ τρία ριζικά πάθη, ἀλλὰ καὶ ὅλα, συλλήβδην, τὰ πάθη ποὺ γεννῶνται ἀπὸ αὐτὰ²⁰. Ἔτσι, ἔκανε τέλεια ὑπακοὴ στὸν Πατέρα, μάλιστα, ἔγινε ὑπήκοος μέχρι θανάτου, «θανάτου δὲ Σταυροῦ»²¹.

Πᾶμε, τώρα, στὰ τῆς Ψαλτικῆς. Πόσες φορές, ὡς Ψάλτες, συλλάβαμε τὸν ἑαυτό μας νὰ ἠδονίζεται μὲ τὴν φωνὴ ἢ τὴν τέχνη μας, περιθάλλοντας τὴν φιληδονία μας; Πόσες φορές δὲν καταπατήσαμε φιλαδελφεία καὶ ἀγάπη γιὰ μιὰ μικρὴ αὔξηση τοῦ ψαλτικοῦ μισθοῦ μας ἢ γιὰ τὰ λεγόμενα «τυχερά» [Καὶ μόνη ἡ λέξις ἀμαρτία εἶναι, ἀφοῦ τύχη δὲν ὑπάρχει.], γιὰ νὰ ικανοποιήσουμε τὴν φιλαργυρία μας; Καὶ ἐπειδὴ, «τὸ χρῆμα πολλοὶ ἐμίσησαν, τὴν δόξαν οὐδέεις», πόσες φορές ἡ Ψαλμωδία μας δὲν ὑπηρετεῖ τὴν φιλοδοξία μας, εἴτε σπὶς λατρευτικὲς τελετές, εἴτε, πολὺ περισσότερο, σπὶς ἐξωλατρευτικὲς ἐκδηλώσεις Ψαλτικῆς; Πόσο «ἐμπονος» εἶναι ὁ ἀγῶνας κατὰ τῶν τριῶν αὐτῶν παθῶν πάνω στὸ ἱερὸ Ἀναλόγιο; Πονᾶς, ἔχοντας τὰ πάθη, πονᾶς καὶ ξεριζώνοντάς τα. Στὴ δεύτερη, μόνον, περίπτωση, ἔρχεται ὡς γλυκιὰ παρηγοριὰ ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ.

- **«Ἐμπονος Ψαλμωδία» ὅταν ἀποχωρίζομαστε τὸ κρεβάτι μας.** Θὰ ἔρθω τώρα σὲ κάπι πὸ τετριμμένο. Πεῖτε μου· εἶναι ἢ δὲν εἶναι «ἐμπονος» ἡ Ψαλμωδία, ὅταν ἀποχωρίζομαστε τὸ κρεβάτι μας τὰ χαράματα τῆς Κυριακῆς; Εἶναι ἢ δὲν εἶναι φαρμακεροὶ οἱ «πόνιοι» τῶν λογισμῶν, ὅτι ἐνῶ οἱ ἄλλοι κοιμοῦνται, ἐγὼ ξυπνῶ μέσα στὴ μαύρη νύχτα, κυριακάτικα; Ὁχι ἐπιπόλαια, οἱ Πατέρες συνέδεσαν αὐτὸν τὸν «πόνο» μὲ τὰ πάθη τῆς ραθυμίας καὶ τῆς ἀκηδίας²², τὰ ὁποῖα ὑπηρετοῦνται καὶ ἀπὸ τοὺς δαίμονες, ἐνῶ, ἀντιθέτως, ἐπαινοῦν τὴν ἀρετὴ τῆς προθυμίας. Ἄς δοῦμε πῶς.

¹⁸ «Ρίζα πάντων τῶν κακῶν καὶ παθῶν φιλαργυρία». Ὁ.π., σελ. 395.

¹⁹ Κολοσ., 3, 5.

²⁰ Εἶναι λίαν περιγραφικὸς ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν πειρασμῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ μῦθος τοῦ Μεγάλου Ἱεροεξεταστῆ, τοῦ Φιόντορ Ντοστογιέφσκι, ἐμβόλιμος μέσα στὸ ἀριστουργηματικὸ του ἔργο «Ἀδελφοὶ Καρμάζοφ». Παραπέμπω στὴν πρόσφατη ἐκδόση τοῦ Ἀντώνη Ἰακ. Ἐλευθεριάδη, *Φιόντορ Ντοστογιέφσκι, Ὁ ΜΕΓΑΣ ΙΕΡΟΕΞΕΤΑΣΤΗΣ (ἡγουν, περὶ δαιμονολογίας τῆς παπικῆς ἐξουσίας) - Εἰσαγωγή, Μετάφραση, Θεολογικὸς καὶ Φιλολογικὸς Σχολιασμός*, ἐκδόσεις «Σύγχρονη Πένηνα», Ἀθήνα 2013, σελ. 11.

²¹ Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, «σχῆματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.» Φιλιππισ., 2, 8.

²² «Ἀκηδία ἐστὶ πάρεσις ψυχῆς, καὶ νοὸς ἔκλυσις, ὀλιγωρία ἀσκήσεως, μῖσος τοῦ ἐπαγγέλματος, κοσμικῶν μακαρίστρια, Θεοῦ διαβλήτωρ, ὡς ἀσπλάγγου καὶ ἀφιλανθρώπου, ἀτονία ψαλμωδίας, ἐν προσευχῇ ἀσθενούσα...» Δηλαδή: «Ἀκηδία σημαίνει παράλυσις τῆς ψυχῆς καὶ ἔκλυσις τοῦ νοῦ, ὀκνηρία καὶ ἀδιαφορία πρὸς τὴν ἀσκήσι, μῖσος πρὸς τίς μοναστικὲς ὑποσχέσεις. (Ἡ ἀκηδία εἶναι ἀκόμη) αὐτὴ πού μακαρίζει τοὺς κοσμικοὺς, πού κατηγορεῖ τὸν Θεόν ὅτι δὲν εἶναι εὐσπλαγγχνικὸς καὶ φιλόανθρωπος, πού φέρνει ἀτονία τὴν ὥρα τῆς ψαλμωδίας καὶ ἀδυναμία τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς.» Ἰωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ τῶν ἀρετῶν*, ΙΓ' 2 (1), *Περὶ ἀκηδίας*.

Ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος στὸν *Περὶ Ἀγρυπνίας* ΙΘ' Ἀναβαθμῷ, παρατηρεῖ: «Μοναχὸς φιλόθεος σάλπιγγος προσευχῆς σημαίνουσης λέγει· Εὐγε, εὐγε! Ὁ δὲ ῥάθυμος λέγει· Οἴμοι, οἴμοι!» Δηλαδή· «Ὁ φιλόθεος μοναχὸς, ὅταν σημαίνει ἢ σάλπιγγα τῆς προσευχῆς, ἀναφωνεῖ: Εὐγε! εὐγε! ἐνῶ ὁ ῥάθυμος ὀδύρεται: Ἀλλοίμονο! Ἀλλοίμονο!» Τὸ πρᾶγμα, βεβαίως, ἔχει συνέπειες, τὴς ὁποῖες εὐστοχα ἐπισημαίνει ὁ Ὅσιος Ἐφραίμ: «Εἴ τις ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς ψαλμωδίας ἀμελεῖ ἢ μετεωρίζεται, οὗτος τὸν Θεὸν παροξύνει· ὁ δὲ μετὰ προθυμίας καὶ σπουδῆς ἐνηδυνόμενος τῇ ψαλμωδίᾳ, οὗτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κοινωνὸς ὑπάρχει.»²³

Πάλι ὁ Ἰωάννης, στὸν ΙΗ' Ἀναβαθμῷ, *Περὶ ὕπνου καὶ προσευχῆς, καὶ τῆς ἐν συνόδῳ ψαλμωδίας καὶ περὶ τῆς ψαλμωδίας εἰς συνωδὸν μοναχῶν*, εἶναι πῶς περιγραφικός: «Ἐπιτηρήσωμεν καὶ εὐρήσομεν τῆς πνευματικῆς σάλπιγγος σημαίνουσης ὁρατῶς μὲν ἀθροισμένους ἀδελφούς, ἀοράτως δὲ συναγομένους τοὺς ἐχθρούς· διὸ οἱ μὲν ἐπὶ τὴν κλίνην ἐπιστάντες μετὰ τὴν ἀνέγερσιν, πάλιν ἡμᾶς ἐπὶ ταύτην ἀνακλιθῆναι ὑποτίθενται Μεῖνον, λέγοντες, ἄχρι συμπληρώσεως τῶν προοιμιακῶν ὕμνων, εἰθ' οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πορεύσῃ. Οἱ δὲ ἐν τῇ προσευχῇ παρισταμένους τῷ ὕπνῳ καταβαπτίζουσιν. Ἄλλοι τὴν γαστέρα παρὰ τὴν συνήθειαν ἐπιτεταμένως νύττουσιν· ἄλλοι συντυχίας ποιεῖν ἐν τῷ Κυριακῷ προτρέπονται· ἄλλοι τὸν νοῦν εἰς λογισμοὺς αἰσχροὺς ὑποσύρουσιν· ἄλλοι δὲ τῷ τοίχῳ ἡμᾶς, ὡς ἐξατονήσαντας ἀνακλίνουσιν· ἔστι δὲ ὅτε καὶ χάσματι πλείοσι περιβάλλουσι· τινὲς μὲν αὐτῶν γέλωτα πολλάκις ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ γενέσθαι ἐποίησαν, ἵνα δι' ἐκείνου τὸν Θεὸν καθ' ἡμῶν εἰς ἀγανάκτησιν διεγείρωσιν· ἄλλοι σπεύδειν ἡμᾶς ἐν τῇ ἐκ ῥαθυμίας βιάζονται· ἄλλοι σχολαιότερον ψάλλειν ἐκ φιληδονίας προτρέπονται. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τῷ στόματι παρακαθήμενοι, κεκλεισμένοι τοῦτο καὶ δυσάνοικτον ἀπεργάζονται.» Δηλαδή· «Ἄς παρακολουθήσωμε καὶ θὰ δοῦμε, πῶς ἐνῶ σημαίνει ἢ πνευματικὴ σάλπιγγς, τὸ σήμαντρο (ἐνν. σὲ μίᾳ Μονῇ), ὁρατῶς μὲν συναθροίζονται οἱ ἀδελφοί, ἀοράτως δὲ συνάζονται οἱ ἐχθροί. Ἔστι, ἄλλοι δαίμονες ἔρχονται στὸ κρεβάτι, μάλιστα σηκωθοῦμε, καὶ μᾶς πρίζουν νὰ ἀνακλιθοῦμε πάλι. "Μεῖνε, μᾶς λέγουν, ἕως ὅτου συμπληρωθοῦν οἱ προοιμιακοὶ ὕμνοι, καὶ ἔπειτα πηγαίνεις στὴν Ἐκκλησία". Ἄλλοι, ἐνῶ παριστάμεθα στὴν προσευχή, ἔρχονται καὶ μᾶς βυθίζου στὸν ὕπνο... Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐπροκάλεσαν πολλές φορές γέλωτα τὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς, ὥστε νὰ κάνουν τὸν Θεὸν νὰ ἀγανακτήσῃ ἐναντίον μας. Ἄλλοι μᾶς βιάζου νὰ διαβάζωμε γρήγορα τὸ Ψαλτήριο ἀπὸ ραθυμία, καὶ ἄλλοι μᾶς προτρέπου νὰ ψάλλωμε ἀργὰ ἀπὸ φιληδονία. Μερικὲς μάλιστα φορές κάθονται καὶ στὸ στόμα μας καὶ τὸ καθιστοῦν κλειστὸ καὶ δυσκολοάνοικτο.»

Ὁ ἴδιος ὁ Σιναΐτης Πατὴρ γράφει καὶ κάποιον σύντομο, ἀλλὰ νόστιμο, γιὰ τὴν ἀκηδία κατὰ τὴν Ψαλμωδίᾳ. Μάλιστα, εἶναι καὶ ἔμμετρο: «Ψαλμωδίας μὴ παρούσης, ἀκηδία οὐ φαίνεται· καὶ κανόνος τελεσθέντος, ὀφθαλμοὶ διηνοίχθησαν.» Ποῦ μεταφράζεται ὡς ἐξῆς· «Ὅταν δὲν γίνεται ψαλμωδία καὶ ἀκολουθία, ἢ ἀκηδία δὲν παρουσιάζεται. Καὶ ὅταν τελειώνει ὁ κανὼν τῆς προσευχῆς, τότε ἀνοίγουν οἱ ὀφθαλμοί (δὲ νυστάζουν).»²⁴

²³ Ὁσίου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, *Λόγος ἕτερος κατανηκτικὸς - Sermo alius compunctorius*, Migne P.C. 105. Φραντζολᾶς, ὁ.π., τόμ. Α', σελ. 395.

²⁴ Ἀναβαθμὸς ΙΓ', *Περὶ Ἀκηδίας*, 11 - 12.

Πολύ ώραῖα, γλαφυρά, περιγράφει τὰ παραπάνω φαινόμενα καὶ ὁ Ὅσιος Ἐφραίμ ὁ Σύρος, ὁ ὁποῖος στὸ ἔργο του «Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν λόγος»²⁵, ἐρμηνεύει πῶς ἡ ραθυμία καὶ ἡ ἀκηδία πηγάζουν ἀπὸ ἄλλα πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος:

Στὶς Η' καὶ Θ' ἐνότητες τοῦ ἔργου, «Περὶ ὑπομονῆς» καὶ «Περὶ τοῦ μὴ ἔχοντος ὑπομονήν», ἀντιστοίχως, ὁ Ὅσιος παρατηρεῖ ὅτι ὁ στερούμενος ὑπομονῆς εἶναι «Ἐν ταῖς προσευχαῖς ῥάθυμος καὶ ἐν ἀγρυπνίαις ἐκλελυμένος», σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν ἔχοντα αὐτὴν τὴν ἀρετὴν, ὁ ὁποῖος εἶναι «ἐν ψαλμωδίᾳ ἄκονος... ἐν προσευχαῖς ὑπομονητικός· ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις ἰλαρός...». Ὁμοίως, στὴν ἐνότητα ΙΓ', «Περὶ πονηρίας», λέγει γιὰ «τοὺς μὴ ἔχοντες πραότητα, ἀλλὰ τῇ πονηρίᾳ συνεζευγμένους» ὅτι εἶναι «εἰς ψαλμωδίαν ἀσθενεῖς».

Μία χαριτωμένη περιγραφή «τοῦ ταλαιπώρου, ὃς ὑπακοὴν οὐκ ἐκτέησατο, ἀλλὰ γογγυσμόν» πραγματοποιεῖ ὁ Ἐφραίμ στὸ ΙΖ' κεφάλαιο, τὸ «Περὶ ἀνυποταξίας καὶ γογγυσμοῦ». Γράφει: «Ἐὰν εἰς ψαλμωδίαν αὐτὸν διεγείρωσι, θυμοῦται. Ἐὰν εἰς ἀγρυπνίαν, τὸν στόμαχον καὶ τὴν κεφαλὴν προβάλλεται ἠλγηκένας. Ἐὰν αὐτὸν νοθεύῃς, σεαυτὸν, φησί, νοθεύει καὶ περὶ ἐμοῦ, ὡς θέλει ὁ Θεός. Ἐὰν αὐτὸν διδάσκῃς τι, εἴθε, φησί, καὶ σὺ οἶδας, ὡς περ ἐγὼ ἐπίσταμαι.»

Ἀκόμη· στὶς ΙΗ' καὶ ΙΘ' ἐνότητες διδάσκει «Περὶ τοῦ μὴ ἔχειν φθόνον ἢ ζήλον» καὶ «Περὶ φθόνου καὶ ζήλου», ἀντιστοίχως: Ὁ μὴ ἔχων φθόνον «Ἐὰν δὲ ἴδῃ καθεύδοντα ἐν καιρῷ τῆς ψαλμωδίας, σπουδαίως τοῦτον διυπνίζει», διότι ἐπιθυμεῖ τὸ συμφέρον τοῦ ἀδελφοῦ (Ψαλμωδία = συμφέρον). Ἀντιθέτως, «ὁ ἐν φθόνῳ ἑαυτὸν καταπιπρώσκων... τὸν νηστεύοντα κενόδοξον ἀποκαλεῖ, καὶ τὸν σπουδαῖον ἐν ψαλμωδίᾳ φιλενδέικτην... Ὅταν ἴδῃ καθεύδοντα ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς, οὐ διυπνίζει, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἡσυχίαν παρέχει.»

Τέλος, ἀφοπλιστικὴ καὶ ἀπροσδόκητη εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ «ἀκρατοῦς» στὸ ΚΓ' κεφάλαιο, «Περὶ ἀκρασίας». Ὁ ἀκρατής, «ἐὰν ἴδῃ θηλείας, φαιδρύνεται· συντρέχει ἄνω καὶ κάτω τὰς ὑπηρεσίας γενέσθαι. Τότε καὶ εἰς τὸ ψάλλειν εὐτόνος εὐρίσκεται· ...πῶς ἵνα ἠδύνη ἑαυτὸν, καὶ ώραῖον καὶ τερπνὸν ἀποδείξαι ταῖς παρατυχοῦσαις γυναίξιν.»

Θυμᾶστε, τί σᾶς ἀνέφερα στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας μου; Κατὰ τὴν ὥρα τῆς θείας Λατρείας τὰ περισσότερα δαιμόνια στὰ ψαλτήρια μαζεύονται, λένε οἱ Πατέρες. Πόσο μεγάλες μάχες («πόνους») πρέπει νὰ δίνουμε διαρκῶς πάνω στὰ Ἀναλόγια, καὶ πόσο ἀμφίβολο εἶναι, ἂν τελικὰ θὰ κερδίσουμε τὸν πόλεμο...

- **«Ἐμπονος Ψαλμωδία» ὅταν ἀποχωριζόμαστε τὴν οἰκογένειά μας.** Εἶπαμε πόσο «ἐμπονος» ἀποβαίνει ἡ Ψαλμωδία, ὅταν ἀποχωριζόμαστε τὸ κρεβάτι μας. Θὰ πῶ καὶ κάποιον περισσότερο, χωρὶς νὰ τὸ ἀναλύσω πολὺ, γιατί θὰ θιγοῦν οἰκογένειες: Πόσο «ἐμπονος» καθίσταται ἡ Ψαλμωδία, ὅταν ἐξαιτίας τῆς ἀποχωριζόμαστε τὴν οἰκογένειά μας, εἴτε διότι ἡ σύζυγος ἀντιπῆθεται, εἴτε διότι τὰ παιδιὰ κλαῖνε, εἴτε ἐπειδὴ μᾶς λείπει ὁ κοινὸς ἐκκλησιασμός... Ἄς σταματήσω ἐδῶ.

Εἶναι, ὅμως, καὶ κάποιον πολὺ τραγικὸ, ποὺ μπορεῖ νὰ συμβαίνει. Ὅταν φεύγω ἀπὸ τὴν οἰκογένειά μου τὸ πρωὶ τῆς Κυριακῆς γιὰ νὰ διακονήσω τὴν Ψαλμωδία καὶ ὄχι τὸν Κύριο. Ὅταν πάω στὴν Ἐκκλησία ἀπὸ πάθος καὶ «πόνον» γιὰ τὴν Ψαλτική καὶ ὄχι ἀπὸ

²⁵ Sermo de virtutibus et vitiis. Migne P.C. 105. Φραντζολᾶς, ὁ.π., τόμ. Α', σελ. 37 - 83.

φλόγα αγάπης και λαχτάρας για τον Κύριο. Τότε, θα ακούσω τον Κύριο, πολύ λυπημένα μὲν, ἀλλὰ καὶ πολὺ αὐστηρὰ νὰ μοῦ πεῖ. «Ἐβαλες τὸν πατέρα, καὶ τὴ μητέρα καὶ τὴ γυναῖκα, καὶ τὰ παιδιὰ σου κι Ἐμένα τὸν Ἴδιο κάτω ἀπὸ τὴν Ψαλμωδία! Ἐκανες θεό σου τὴν Ψαλμωδία! Λάτρευες ἕνα εἶδωλο! Ἐψαλλες Ἐμένα χωρὶς Ἐμένα! Ἐκανες τὴν Ψαλμωδία αὐτοσκοπὸ, γιὰ τὸν ἐγωϊσμό σου! Λυπᾶμαι! Δὲν μοῦ εἶσαι ἄξιος!» Τότε, θα ἀποκριθῶ στὸν Κύριο: «Ἦ, Κύριε. Πόσο "ἐμπονος" καὶ ὀδυνηρὴ μοῦ ἀπέβη ἡ Ψαλμωδία!» Καὶ εἶμαι ἀπολύτως βέβαιος, ὅτι καὶ ὁ Κύριος θὰ μοῦ ἀπαντήσῃ: «Καὶ γιὰ μένα, παιδί μου. Καὶ γιὰ μένα...» Γιατί... δὲ γίνεται νὰ μὴν ὑποφέρει ὁ Κύριος ἀπὸ τὴν πλημμελή, τὴν ἀπρόσεκτη ἢ τὴν ὑπερήφανη Ψαλμωδία μας.

- **«Ἄνους Ψαλμωδία».** Τὴν ἐπόμενη παράγραφο τὴν πτλοφόρησα, **«Ἄνους Ψαλμωδία».** Ψαλμωδία χωρὶς νοῦ, χωρὶς μυαλό, κατὰ τὴν ὁποία οἱ λογισμοὶ μας κάνουν ὑπερπόντια καὶ ὑπερσυμπαντικὰ ταξίδια καὶ οἱ δαίμονες κάνουν ...πάρτι. Δὲ νομίζω πὼς πρέπει νὰ περιγράψω τὸ φαινόμενο. Μᾶς εἶναι πολὺ οικεῖο. Θὰ μεταφέρω, μόνο, μερικὰ πατερικά σχόλια, πού θὰ μποροῦσαν νὰ βοηθήσουν στὴ θεραπεία του. Θὰ πέσει πολὺς «πόνος»...

Διηγεῖται, πάλι, ὁ Ἰωάννης στὸν Δ' Ἀναβαθμὸ τῆς «Κλίμακας», *Περὶ Ὑπακοῆς*: «Τινὰ τῶν ἀδελφῶν ὄρων σὺν αἰσθήσει καρδίας πλέω τῶν πολλῶν ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ περιστάμενοι· καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρωτολογίᾳ τῶν ἕμνων πρὸς τινὰ τοῖς ἑαυτοῦ ἤθεσι, καὶ τῷ προσώπῳ διαλεγόμενοι, ἠρώτων τοῦ ἤθους τοῦ μακαρίου τὴν ἐννοίαν μαθεῖν. Ὁ δὲ γινὸς ἵνα μὴ κρύπτειν ὠφελῆσαι, φησί· Τοὺς λογισμοὺς μου, πάτερ Ἰωάννη, καὶ τὸν νοῦν σὺν τῇ ψυχῇ εἴωθα ἐκ προσιμίων ἐπισυνάγειν, καὶ συγκαλῶν κράζειν τούτοις· Δεῦτε, προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ Χριστῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν.» *Δηλαδή*· «Ἄλλη φορὰ βλέπω ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς νὰ παρακολουθῇ τὴν ψαλμωδία μὲ πραγματικὴ συναίσθησι περισσότερη ἀπὸ κάθε ἄλλον. Μάλιστα στὴν ἀρχὴ τῶν Ἀκολουθιῶν ἐδειχνε ἀπὸ τίς κινήσεις καὶ τὸ ὄφρος τοῦ προσώπου του ὅτι συζητοῦσε μὲ κάποιον. Ἐζήτησα λοιπὸν ἀπὸ τὸν μακάριο νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ αὐτὴ του τὴν στάσι. Καὶ ἐκεῖνος πού δὲν συνήθιζε νὰ ἀποκρύπτῃ κάτι πού θὰ ὠφελοῦσε, μοῦ ἀπήντησε: "Ἐχω τὴν συνήθειαν, πάτερ Ἰωάννη, νὰ συμμαζεύω στὴν ἀρχὴ τῆς Ἀκολουθίας τοὺς λογισμοὺς, τὸν νοῦ καὶ ὅλο τὸν ψυχικὸ μου κόσμον. Καὶ μόλις τοὺς συγκαλέσω, τοὺς φωνάζω: "Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν."»

Αὐτὴ ἡ διαδικασίᾳ τῆς κάθαρσις τῶν λογισμῶν περνᾷ, ἀπαραίτητα, μέσα ἀπὸ τὴν διαδικασίᾳ τῆς κάθαρσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ πάθη τῆς φιλοκοσμίας καὶ τῆς φιληδονίας. Ἡ παρουσία αὐτῶν τῶν παθῶν στὸν ψάλλοντα καθιστᾷ ἀδύνατη τὴν καθαρὰ προσευχή, ὡς ἐκ τούτου καὶ τὴν καθαρὰ Ψαλμωδία. Ἐπιπλέον, ὁ νοῦς πρέπει νὰ καθαρθεῖ ἀπὸ μέριμνες καὶ σκέψεις, τὸ δὲ σῶμα θὰ πρέπει νὰ πάλει νὰ ἀποτελεῖ γήινο βᾶρος καὶ τροχοπέδη στὸ νὰ πετάξῃ ὁ νοῦς στὰ θεία νοήματα: Ἡ Κλίμακα, στὸν ΚΗ' Ἀναβαθμὸ, *Περὶ Προσευχῆς*, προτρέπει: «Ἀναστὰς ἐκ φιλοκοσμίας καὶ φιληδονίας, ἀπόρριψε φροντίδας· ἀπόδυσαι ἐννοίας· ἀπάρνησαι σῶμα· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι προσευχή, εἰ μὴ κόσμου ὄρα τοῦ καὶ ἀοράτου ἀλλοτρίωσις.» *Δηλαδή*, «Ἄφοῦ ἐγερθῆς ἀπὸ τὴν φιλοκοσμία καὶ τὴν φιληδονία, πέταξε ἀπὸ πάνω σου τίς μέριμνες, βγάλε ἀπὸ πάνω σου τίς σκέψεις, ἀπαρνήσου τὸ σῶμα [καὶ τότε προσευχήσου/ψάλε]. Διότι ἡ προσευχή [ἄρα καὶ ἡ Ψαλμωδία] δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἀποξένωσις ἀπὸ ὅλον τὸν ὄρατὸ καὶ ἀόρατο κόσμον.»

Με κάποιους τέτοιους αγώνες, άλλωστε, κέρδισαν οι Άγιοι τὸν Παράδεισο: Ἀπὸ τὸ Συναξάρι τῆς Ἁγίας Συγκληπικῆς (τῆς 5' Ἰανουαρίου) πληροφορούμαστε, ὅτι δίδασκε τὰ ἐξῆς στὴν ἀδελφότητα τῆς Μονῆς τῆς: «...Εἰς δὲ τὴν τράπεζά μας ἄς προσφέρωμεν τὰ ἀφθάρτα φαγητά, τὰ ὁποῖα εἶναι αἱ προσευχαὶ καὶ οἱ ψαλμοί. Ἀλλὰ καθὼς παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος, ἄς μὴ κινῶμεν μόνον τὴν γλῶσσαν μας, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν καὶ τὸν νοῦν μας, καὶ νὰ νοοῦμεν ἐκεῖνα ὅπου λέγομεν. Ὅτι πολλὰς φορὰς προσεύχεται τὸ στόμα, καὶ ἡ καρδιά καὶ ὁ νοῦς συλλογίζονται ἄλλα.»²⁶

Τὴν προσοχὴ καὶ τὴν συγκέντρωση τῶν λογισμῶν κατὰ τὴν Ψαλμωδία ἢ Συναξαριακὴ Γραμματεία τὴν χαρακτηρίζει καὶ ὡς «σύνεση». Μαρτυρεῖται γιὰ τὸν Ὅσιο Μάξιμο τὸν Καυσοκαλύβη (τὴν 17' Ἰανουαρίου) ὅτι, «Διαρίσθη νὰ ψάλλῃ εἰς τὸν χορὸν τῆς Ἐκκλησίας εἰς δόξαν Θεοῦ, ὅτι ὅταν ἦτο νέος ἔμαθε τὴν μουσικὴν. Ψάλλων δὲ συνετῶς ἔφωνε τὸν νοῦν του εἰς τὸν ὑμνούμενον Θεόν, καὶ ἐξέχεε πολλὰ δάκρυα κατανύξεως ὁ μακάριος. Τὸ ἴδιον συνέβαινε εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὰ νοήματα τῶν ἱερῶν ἀναγνωσμάτων, καὶ ἦτο ὁλος ἐκστατικός.»²⁷ Τὴν ἐντυπωσιακότερη, ὅμως, συγκέντρωση τοῦ νοῦ ἀπαντοῦμε στὸν Ὅσιο Μαρτινιανό (Συναξάρι τῆς 17' Φεβρουαρίου), στὸν ὁποῖο ὁ διάβολος «ἐφάνη ὁρατῶς μετασχηματισθεὶς εἰς δράκοντα, εἰς καιρὸν κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ὅσιος ἔψαλλε τὴν Ἀκολουθίαν...», ἐκεῖνος, ὅμως, «ἴστατο ἀπερίσπαστος καὶ ἄνευ φόβου, ἕως οὗ ἐτελείωσε τὸν ψαλμόν.»²⁸ Τί νὰ ποῦμε κι ἐμεῖς, ἔπειτα, γιὰ «πόνους» καὶ μάχες καὶ συγκέντρωση κατὰ τὴν Ψαλμωδία καὶ ἀπερισπαρμό...

- Σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ἀγνεία. Τώρα, ἐπιγραμματικῶς, μόνο, θὰ θίξω τὸ θέμα τῆς ἀγνείας ὡς προϋπόθεση τῆς Ψαλμωδίας. Ὁ μέγας κόλαφος, ἡ μεγάλη σφαιλιάρα, πέφτει γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Σιναΐτη, ὁ ὁποῖος, θεωρῶντας δεδωμένη γιὰ τὸν ψάλλοντα τὴ φύλαξη σωματικῆς ἀγνείας καὶ σωφροσύνης, ὀρίζει καὶ τεκμηριώνει, ὅτι ὁ διάκονος τῆς Ψαλμικῆς ὀφείλει νὰ ἐξασφαλίζει ἀγνότητα καὶ τῶν λογισμῶν του ἀκόμη. «Ἐμπνον»; Λίαν «ἔμπνονον». Τελεία.
- Ψαλμωδία καὶ κοσμικὸ φρόνημα. Τώρα, ὑπάρχει μία πτυχὴ τοῦ ζητήματος, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ λεπτή, καὶ χρειάζεται νὰ τὴν δοῦμε μὲ διάκριση καὶ λεπτότητα. Πρόκειται γιὰ τὴν σχέση μὲ τὴν κοσμικὴ μουσικὴ τῶν προσώπων ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν Ψαλμωδία. Εἶναι, βεβαίως, γνωστό, ὅτι κατὰ τὸ παρελθόν, στὴν ἐλληνικὴ ὑπαίθρο ἢ μουσικὴ παράδοση ἦταν -κατὰ κάποιον τρόπο- ἓνα ἐνιαῖο «ὄλον». Οἱ παπάδες καὶ οἱ ψαλτάδες τῆς ὑπαίθρου ἦταν καὶ οἱ χαρισματικοὶ καλλιφῶνοι τραγουδηστάδες τοῦ κοσμικοῦ βίου. Συχνά, πάλι, ἓνας δημοδιδάσκαλος καθίστατο καὶ ὁ Ἱεροψάλτης τοῦ χωριοῦ στὸ ὁποῖο ὑπηρετοῦσε καὶ ὄχι σπάνια ἦταν καὶ ὁ κομιστής ξένης μουσικῆς παράδοσης σὲ ἓναν τόπο (π.χ. ἓνας ἡπειρώτης δάσκαλος θὰ κουβάλαγε τὴν μουσικὴ του παράδοση στὸν τόπο ὑπηρεσίας του, στὸν κάμπο, σὲ ἓνα νησί, στὴν νότια Ἑλλάδα, κ.τ.δ.). Ἐπιπλέον, τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 17' αἰῶνα κι ἐξῆς, ἀναφέρεται, ὅτι πολλοὶ σπουδαῖοι ἐκπρόσωποι τῆς

²⁶ *Μέγας Συναξαριστής...*, τόμ. Α', σελ. 140.

²⁷ Ὁ.π., τόμ. Α', σελ. 359.

²⁸ Ὁ.π., τόμ. Β', σελ. 319.

Ψαλμικής Τέχνης ασχολοῦνται συνειδητὰ μὲ τὴν ἐξωτερικὴ μουσικὴ [ἐξωτερικὴ, λέγοντας, ἐννοοῦμε τὴν ἀραβοπερσικὴ μουσικὴ, ἀνεξαρτήτως γλωσσικῆς καὶ ἐθνικῆς ἐπεξεργασίας καὶ προέλευσης]. Γνωρίζουμε, μάλιστα, ὅτι κάποιοι ὑπῆρξαν καὶ ἄριστοι χειριστὲς μουσικῶν ὀργάνων τῆς Ἀνατολῆς (π.χ. τοῦ πλαγίουλου, τῆς πανδουρίδας κ.τ.δ.). Ὁ Δανιὴλ Πρωτοψάλτης, ἐπὶ παραδείγματι, εἶχε δάσκαλο στὴν ἐξωτερικὴ μουσικὴ τὸν Χανεντὲ Ζαχαρία καὶ ὁ Πέτρος Πελοποννήσιος εἶχε «πάρε - δῶσε» μὲ τοὺς Δερβίσηδες τῆς ἐποχῆς του. Ἐντούτοις, ὁ τελευταῖος, παρότι ἀνέβηκε στὸν μυναρὲ ἑνὸς τζαμιοῦ καὶ τραγούδησε ἀκαιρα μέλη, προκαλῶντας τὴν ὀργὴ τοῦ Σουλτάνου, ποτὲ δὲν εἰσήγαγε κοσμικὰ στοιχεῖα σπὶς μελοποιήσεις του καὶ τὸ ψάλισμά του στὸ Πατριαρχεῖο. Οὔτε οἱ λοιποὶ Πατριαρχικοὶ Ψάλτες μέχρι σήμερα ὑπέπεσαν σὲ τέτοιο ὀλισθημα ἐντὸς τοῦ Πανσέπτου Πατριαρχικοῦ Ναοῦ.

Ὅμως, τὰ τελευταῖα χρόνια, ὅλο περισσότερο γινόμαστε μάρτυρες Ἱεροψαλτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐμπλέκονται φανερά -κυρίως, γὰ πολὺ σεβαστοὺς βιοποριστικούς λόγους- μὲ κοσμικὴ μουσικὴ οἰασθήποτε προελεύσεως, τὴν ὁποία θεραπεύουν παράλληλα μὲ τὴν Ψαλμική [ὁμολογουμένως, καὶ ὁ ὁμιλῶν, κατὰ τὰ νεανικά του χρόνια]. Δυστυχῶς, μεγάλη μερίδα τῶν ἐν λόγω Ἱεροψαλτῶν ἀδυνατοῦν νὰ ἀντισταθοῦν στὸν πειρασμὸ εἰσαγωγῆς κοσμικῶν μουσικῶν στοιχείων στὴν Ψαλμωδία τους κατὰ τὴν συμμετοχὴ τους στὴ θεία Λατρεία. Μάλιστα, ὅταν ἡ γνώση τῆς κοσμικῆς μουσικῆς συνδυάζεται μὲ ὑπερβολικὴ καλλιφωνία, τότε ὁ πειρασμὸς καθίσταται ἀκόμη μεγαλύτερος. Ὁ Ἱεροψάλτης πρέπει νὰ καταβάλλει διαρκῶς μεγίστη πνευματικὴ προσπάθεια, προκειμένου νὰ ὑπερβαίνει τὴν πειρασμικὴ πρόκληση τοῦ νὰ ψάλλει μὲ κοσμικὸ ἔφος καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ ὄχι κατὰ τὴς πατερικῆς ὑποδείξεις καὶ προτροπές. Ὁ Ὅσιος Ἐφραίμ συμβουλεύει τοὺς ψάλλοντας: «Μὴ... μίμησαι... τοὺς βαλλίζοντας, ἀλλὰ τοὺς προσευχομένους. Μὴ τοὺς καταγελῶντας ἄσματα δαυμόνων, ἀλλὰ τοὺς ψάλλοντας τὰ λόγια τὰ πνευματικά. Μὴ τοὺς κιθαρίζοντας, ἀλλὰ τοὺς ἀναγινώσκοντας.»²⁹

Ἐντούτοις, ὁ αὐτὸς Ὅσιος Πατήρ, στὴν ὁμιλία του *Εἰς Ψαλμόν*, διατυπώνει μία ἀπολύτως αὐστηρὴ (;) θέση. Θεωρεῖ, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται κανένας συμφυρμὸς τοῦ ψάλλοντος καὶ προσευχομένου πιστοῦ μὲ τὴν κοσμικὴ μουσικὴ καὶ διασκέδαση, τὴς ὁποῖες ἀπεριφράστως χαρακτηρίζει ὡς δαιμονικῆς: «Ὅπου ψαλμὸς μετὰ κατανύξεως, ἐκεῖ καὶ ὁ Θεὸς μετὰ τῶν Ἀγγέλων· ὅπου δὲ τοῦ ἄλλοτρίου ἄσματα, ἐκεῖ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐαὶ ἀντιμισθία τοῦ γέλωτος. Ὅπου ἱεραὶ βίβλοι καὶ ἀναγνώσματα, ἐκεῖ εὐφροσύνη δικαίων καὶ σωτηρία τῶν ἀκροατῶν· ὅπου δὲ κιθάραι καὶ χοροί, ἐκεῖ σκοπισμὸς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, καὶ τοῦ Διαβόλου ἐορτή. Ὡ τῆς κακῆς πανουργίας καὶ ἐπινοίας τοῦ διαβόλου! Πῶς διὰ τέχνης ἕκαστον ὑποσκελίζει, καὶ ἀπατᾷ, καὶ πείθει ποιεῖν κακὰ ὡς καλὰ! Σήμερον τῶ δοκεῖν ψάλλουσι, καὶ αὐρίον μετὰ σπουδῆς χορεύουσι. Σήμερον χριστιανοί, καὶ αὐρίον ἐθνικοί. Σήμερον εὐκλειεῖς, καὶ αὐρίον Ἕλληνες. Σήμερον δοῦλοι Χριστοῦ, καὶ αὐρίον ἀποστάται Θεοῦ. Μὴ πλανᾶσθε· οὐδεὶς οἰκέτης δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, καθὼς γέγραπται. Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν, καὶ τῷ Διαβόλῳ συγχορεύειν... Μὴ σήμερον ψάλλης,

²⁹ Περὶ μετανοίας καὶ κατανύξεως - De paenitentia et compunctione, Migne P.C. 105. Φραντζολῶς, ὁ.π., τόμ. Ε', σελ. 115.

και' αὐριον χορεύης. Μὴ σήμερον μετανοήσης ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις σου, και' αὐριον ὀρχήση ἐπὶ ἀπωλείᾳ σου. Μὴ σήμερον ἀναγνώσης, και' αὐριον κιθαρίσης. Μὴ σήμερον ἐγκρατεύσης, και' αὐριον προσέλθης περιφερόμενος και' καταγελάμενος ὑπὸ πάντων. Μὴ, ἀδελφοί, οὕτως ἀπολέσωμεν τὸν καιρὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, παίζοντες και' παιζόμενοι. Γενοῦ ὡς καλὸς γεωργὸς ἐργαζόμενος και' φυλάττων...». Δὲν θὰ σχολιάσω τίποτε ἐπὶ τοῦ λόγου τοῦ Ἁγίου. Θὰ ἀναρωτηθῶ μόνο: Εἶναι, ἄραγε, αὐστηρὴ αὐτὴ ἡ τοποθέτηση ἢ πρόκειται γὰρ τὸ ἀπόλυτο μέτρο ψαλτικῆς ἀρετῆς; Ὅπως και' νὰ ἔχει, αὐτὴ ἡ προτεινόμενη ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν κόσμον εἶναι λίαν «ἐμπονος» γὰρ ὅσους ζοῦμε «ἐν τῷ κόσμῳ», ἂν και', προσωπικῶς, γνωρίζω ἀρκετοὺς «ἐν τῷ κόσμῳ», γὰρ τοὺς ὁποίους ἡ ἀπομάκρυνση αὐτὴ εἶναι πολὺ γλυκυτάτη και' διαρκῆς ἐπιδίωξη.

- **Πόλεμος κατὰ τῆς κενοδοξίας.** Τὸ θέμα τῆς «ἐμπόνου Ψαλμωδίας», ἀγαπητοί μου, εἶναι πολὺ εὐρύ, ἀλλὰ και' ἰδιατέρως πολὺπτυχο. Νομίζω, ὅτι μπορεῖ νὰ γραφεῖ τόμος ὀλόκληρος ἐπ' αὐτοῦ. Ἴσως και' μία πλήρης διατριβή. Ἐγὼ ὅμως πρέπει κάπου νὰ σταματήσω, χωρὶς νὰ ὀλοκληρώσω, βέβαια, μιὰ πού τὸ ζήτημα δὲ γίνεται νὰ ὀλοκληρωθεῖ, ὅσα και' νὰ προσθέσει κανεὶς. Θὰ κλείσω μὲ ἓνα τελευταῖο, ἀλλὰ μεῖζον γὰρ τοὺς Πατέρες, ζήτημα, αὐτὸ τῆς **κενοδοξίας** -και' τῶν συναφῶν παθῶν- κατὰ τὴν Ψαλμωδία.

Ἴδού, τί μπορεῖ νὰ καταφέρει ἡ κενοδοξία, πάντα κατὰ τὴν «Κλίμακα»³⁰: «Κοσμικῶν ἐπιδημίας προλαμβάνει κενοδοξία...: ἐν ψαλμῳδῳ σταθέντας τοὺς ραθύμους ἀνδρείους ἐποίησε· τοὺς ἀφώνους καλλιφώνους, και' τοὺς νυστακτὰς ἀγρύπνους. Τὸν ἐπὶ τοῦ κανόνος θωπεύει· και' τὰ πρωτεῖα αὐτῷ χαρίσασθαι δυσωπεῖ, πατέρα και' διδάσκαλον καλεῖ, ἄχρι τῆς τῶν ξένων ἀποδημίας· προτιμωμένους ὑπερηφάνους κατέστησε· και' καταφρονομένους μνησικακοὺς ἔδειξε.» Καὶ ἡ ἀπόδοση: «Τὶς ἐπισκέψῃς τῶν κοσμικῶν στὴν Μονὴ πὶς ἀντιλαμβάνεται πρώτη ἡ κενοδοξία... Ἐνῶ ἦλθε ἡ ἄρα τῆς Ψαλμωδίας, τοὺς ραθύμους τοὺς ἔκανε προθύμους, τοὺς ἀφώνους καλλιφώνους και' τοὺς νυσταλέους ἀγρύπνους. Τοὺς προτρέπει ἀκόμη νὰ καλοπιάνουν τὸν Κανονάρχη και' νὰ τὸν ἐκλιπαροῦν νὰ τοὺς παραχωρήσῃ τὰ πρωτεῖα στὴν Ψαλμωδία. Τοὺς κάνει νὰ τὸν ἀποκαλοῦν πατέρα και' διδάσκαλο. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἕως ὅτου ἀναχωρήσουν οἱ ξένοι. Ὅσους τιμῶνται και' προτιμῶνται τοὺς ὀδήγησε στὴν ὑπερηφάνεια και' ὅσους καταφρονοῦνται (τοὺς ὀδήγησε) στὴν μνησικακία.» Καὶ ἐνῶ ὅσα περιγράφει παραπάνω ὁ ἱερὸς Πατὴρ ἔχουν και' μία δόση ἀστειότητος, τὸ πρᾶγμα ἔχει και' ἄλλη πτυχή: Τὸ πάθος τῆς κενοδοξίας μπορεῖ νὰ γελοιοποιεῖ τραγικὰ τὸν Ψάλτη. Ὡς γελοῖο τὸν ἀντιμετωπίζει και' ὁ Ὅσιος Ἰωάννης: «Τὶς μὴ γελάσῃ τὸν τῆς κενοδοξίας ἐργάτην, ἐν ταῖς ψαλμῳδαῖς ἰστάμενον, και' ὑπὸ ταύτης κινούμενον; Ποτὲ μὲν γελᾷ, ποτὲ δὲ ἐπὶ πάντων κλαίειν παρασκευάζει.» Δηλαδή: «Ποιὸς δὲν θὰ γελάσει μὲ τὸν ἐργάτη τῆς κενοδοξίας, πού παρίσταται στὴν Ψαλμωδία και' ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ αὐτήν, ἄλλοτε γελᾷ και' ἄλλοτε κλαίει ἐνώπιον ὄλων;»³¹

Ἐ, πεῖτε μου τώρα. Δὲν νομίζετε ὅτι εἶναι πάρα πολὺ «ἐμπονον» και' τραγικὸ, νὰ γελοῦν οἱ ἀδελφοὶ μαζὶ μας;

³⁰ Ἀναβαθμὸς ΚΑ', Περὶ Κενοδοξίας, 22.

³¹ Ἀναβαθμὸς ΚΑ', Περὶ Κενοδοξίας, 9.

- **Πραγματικά «έμπονος Ψαλμωδία».** Ὁδευόντας πρὸς τὸ τέλος, πατέρες καὶ ἀδερφοί, ἔπειτα ἀπὸ ὅσα ὀδυνηρὰ σᾶς ἀνέφερα, ὀφείλω νὰ διευκρινίσω ὅτι, πρὸς Θεοῦ, ὑπάρχει καὶ ἡ εὐάρεστος στὸν Θεὸ «έμπονος Ψαλμωδία» καὶ αὕτη δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν εἰλικρινῆ, ἀπροσποίητη καὶ μὴ ἐπιδεικτικὴ κατάνυξη κατὰ τὴν Ψαλμωδία. Σὲ ποιὸν ἄλλο θὰ μπορούσα νὰ ἀνατρέξω, ἂν ὄχι στὸ Πατέρα τῆς κατανύξεως, τὸν Ὅσιο Ἐφραίμ; Ἐκεῖνος θέτει ἐρωτήσεις καὶ γνωρίζει καλὰ καὶ τὶς ἀπαντήσεις τους:

«Τί οὖν δακρύων χρεία; Ἴνα τὸν ῥύπον ἀποπλύνωμεν, ψάλλοντες μετὰ τοῦ ἀγίου Δαυὶδ· πλυνεῖς με καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι. Καὶ πάλιν· λούσω καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στραμνὴν μου βρέξω. Ἐκεῖνος μίαν νύκτα ἤμαρτε, καὶ καθ' ἐκάστην ἐδάκρυε· διὰ τοῦτο μακάριος ἐδείχθη.» Γι' αὐτὸ ὁ Ὅσιος μᾶς προτρέπει: *«Δεῦτε, φίλοι μου, δεῦτε, σπουδάσωμεν· δεῦτε, προσπέσωμεν αὐτῶ· πενήθσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐνώπιον αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἀναιδῶς ἐν τῇ προσευχῇ ἡμῶν καὶ ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ ἡμῶν, ἵνα δωρήσῃται ἡμῖν φωτισμὸν ψυχῆς συνιέναι τὰς μεθοδείας τοῦ Ἐχθροῦ ἡμῶν καὶ ἀντικειμένου μισοκάλου· ὅτι βάλλει ἐμπροσθεν ἡμῶν ὀλισθήματα καὶ σκάνδαλα καὶ βλάβην καί... ὀκνηρίαν εἰς τὰς εὐχὰς, καὶ εἰς τὴν ψαλμωδίαν ὑπνον...»*³²

Τώρα, εἴτε ἔχουμε τὸ χάρισμα καὶ τὴν εὐλογία τῆς ἐμμελοῦς Ψαλμωδίας, εἴτε ἀπλῶς στιχολογοῦμε τοὺς Ψαλμούς καὶ ἀναγινώσκουμε τὶς Ψαλμωδίες ἄνευ μέλους, ἂν αὐτὰ τὰ πράττουμε ἐκ καρδίας μὲ πίστη, ἐλπίδα καὶ ἀγάπη γιὰ τὸν Κύριο, τότε Αὐτὸς θὰ μᾶς χαρίσει τὴν πραγματικὰ «έμπονο Ψαλμωδία» μετὰ δακρύων καὶ κατανύξεως, διότι, ὅπως λέγει πάλι ὁ Ἐφραίμ στὴν Ὁμιλία του *Εἰς Ψαλμὸν (De Psalmo)*, *«ψαλμὸς καὶ ἐκ λιθίνης καρδίας δάκρυον ἐκκαλεῖται»*. Αὐτὸ τὸ δάκρυ εἶναι τὸ καύχημα τῆς Ἐκκλησίας, διότι, ὅπως *«Καύχημα Χριστιανῶν αἱ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν διδασκαλαί. Καύχημα Χριστιανῶν ταπεινοφροσύνη, πνευματικὴ πτωχεία καὶ ὑπακοή...»*, ἔτσι καὶ *«...καύχημα Χριστιανῶν ψαλμωδία μετὰ κατανύξεως.»*³³

Σίγουρα, τώρα, κάποιος θὰ ἀναρωτηθεῖ: Μᾶς εἴπες γιὰ κακὴ καὶ γιὰ καλὴ κατάνυξη καὶ «έμπονο Ψαλμωδία», γιὰ θεάρεστη καὶ γιὰ μὴ εὐάρεστη στὸν Κύριο, γιὰ ἀγνὰ δάκρυα καὶ γιὰ ὑποκριτικὰ δάκρυα κενοδοξίας. Πῶς θὰ τὰ ξεχωρίζουμε; Δὲν χρειάζεται νὰ τὸ κάνουμε ἐμεῖς αὐτό. Αὐτὸ εἶναι ἔργο τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖνος, ὁ Πανάγιος Τριαδικὸς Θεὸς *«καλῶς ἐπίσταται τὰ τῶν καρδιῶν τῶν ἀνθρώπων»*.

- **«Ἐμπονος Ψαλμωδία» καὶ γιὰ τὸν «ἀντίδικο».** Ἄς πῶ ἐδῶ καὶ κάτι ἀκόμη εὐχάριστο, ἀλλά, ὅπως θὰ φανεῖ ἀπὸ τὶς διηγήσεις, πολὺ ἐπικίνδυνο γιὰ τὸν ἄνθρωπο:

Ξέρετε ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀντέχει, πραγματικά, τὴν Ψαλμωδία, ὁ ὁποῖος στὸ ἄκουσμά της καὶ μόνον φρίττει καὶ ἡ ἐπιτέλεσή της ἐκ μέρους μας καθίσταται γι' αὐτὸν λίαν «έμπονος» ὑπόθεση; Εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ γνωρίζετε καὶ ἀντιληφθήκατε, ποιὸν ὑπονοῶ. Φυσικά, τὸν αἰώνιο «ἀντίδικό» μας, τὸν διάβολο, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄργανα αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀκολούθους αὐτοῦ. Ὅλη αὕτη ἡ δυσεβής καὶ περίκακος χορεία δὲν ἀντέχει νὰ ἀκούει ὑμνούμενο καὶ δοξολογούμενο τὸν Πανάγιο Τριαδικὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ τὸν φθόνου της φρίττει

³² Λόγος κατανοητικός - *Sermo compunctorius*, Migne P.C. 105. Φραντζολᾶς, ὁ.π., τόμ. Α', σελ. 100 - 101 καὶ σελ. 410 - 411, ἀντιστοιχῶς, γιὰ τὰ δύο ἀποσπάσματα.

³³ Λόγος περὶ φιλοπτωχίας - *De amore pauperum*, Migne P.C. 105. Φραντζολᾶς, ὁ.π., τόμ. Α', σελ. 139.

καὶ ὑποφέρει· καὶ ὅσο ὑποφέρει, τόσο φθονεῖ· καὶ ὅσο φθονεῖ, τόσο ὑποφέρει· Ξεσπᾶ δὲ μὲ λυσσαλέο τρόπο ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ψάλλουν καὶ ἀλλήμονο σὲ αὐτούς, ἐὰν εἶναι ἀθωράκιστοι ἀπὸ τὴν Χάρη τοῦ Κυρίου. Ἰδοὺ, δύο περιστατικά:

Στὸ Συναξάρι τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ὁσιομάρτυρος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ (ἡ μνήμη τους τὴν Α' Νοεμβρίου) ἐπισημαίνεται τὸ ἐξῆς περιστατικό: «...*Διαγενομένης τῆς Παρασκευῆς, εὐρέθη ὁ νέος δαίμονισμένος, ἐπειδὴ, καθὼς ἔλεγεν ὕστερον, καθήμενος εἰς τὸ κελλίον τοῦ ἔψαλλε καταμόνας τὰ Ἑωθινά, ὡς νὰ μὴ τοῦ ἔφθανεν ἡ κοινὴ Ἀκολουθία. Ἀπὸ δὲ τῆς κενοδοξίας του κλεπτόμενος ὁ δυστυχῆς ἐνόμιζεν ἐν ὄσῳ ἔψαλλεν ὅτι ἔβλεπε φῶς καὶ ἀπὸ τὸ φῶς ἤκουσε φωνήν, ἣτις ἔλεγεν εἰς αὐτόν· "Ἄνοιξον τὸ στόμα σου νὰ τὸ πληρώσω ἐκ τῆς χάριτός μου."* Καὶ τυφλωθεὶς τὸν νοῦν καὶ σκοπισθεὶς τὸν λογισμόν ὁ ἄθλιος, ἠνοιξε τὸ στόμα του, καὶ ἤκουσε φωνήν, ἣτις ἔλεγε· "Δέξου τὸ χάρισμα τῶν Ἀποστόλων μου καὶ τῶν Προφητῶν μου καὶ τῶν Ἀναργύρων μου καὶ τῶν Μαρτύρων μου καὶ τῶν ἄλλων Ἁγίων μου", ἀντὶ ὅμως Ἁγίων ἐδέχθη ὁ ἄθλιος τοὺς δαίμονας τῆς πλάνης καὶ φρουσκαθεὶς ἀπ' ἐκείνους καὶ μὴ δυνάμενος νὰ σταθῇ εἰς τοὺς πόδας του, πεσῶν χαμαὶ ἔκειτο ὡς νεκρός...»³⁴ Βέβαια, ἀργότερα, ὁ κενόδοξος ψάλτης θεραπεύτηκε, ὅμως, γνώρισε γιὰ τὰ καλὰ τὸν φθόνο τοῦ μισόκαλου γιὰ τοὺς ὑμνωδοὺς τοῦ Ὑψίστου.

Ἀλλά, ὅπως εἶπα νωρίτερα, καὶ τὰ ὄργανα τοῦ διαβόλου δὲν ἀντέχουν στὸ ἄκουσμα Ψαλμωδίας. [Ἵσοι ἀπὸ τὸ ἀκροατήριό μου ἀσχολεῖστε μὲ τὴν ψαλμωδία, μὲ αὐτὸ ποὺ λέω, ἴσως μπορεῖτε νὰ ἐρμηνεύσετε καὶ νὰ κατανοήσετε συμπεριφορὰς προσώπων ἐναντίον σας, οἱ ὁποῖες, ἄλλως, καθίστανται γριφώδεις καὶ ἀνάπιες.] Λοιπὸν. Ὁ Ἅγιος Νεομάρτυς Μᾶρκος ὁ ἐν Χίῳ (ἡ μνήμη του τὴν Ε' Ἰουνίου) ἦταν δέσμιος, ἀλλὰ ἔψαλλε: «*Ὁ δὲ ἀρχιφύλαξ τῶν φυλακῶν... δὲν ὑπέφερεν... νὰ ἀκούῃ τὴν γλυκυτάτην τοῦ Μάρτυρος ψαλμωδίαν, ψάλλοντος οὐχὶ ὡς νὰ εὐρίσκετο ἐν τῇ φυλακῇ καὶ ἐν βασάνοις, ἀλλ' ὡς εἰς χαροποιὸν συμπόσιον. Ὅθεν ἠνοιξεν (ἐννοεῖται, ὁ δεσμοφύλαξ) ἐν ὀργῇ τὴν φυλακὴν καὶ εἶπεν εἰς τὸν Μάρτυρα μὲ τρόπον βίαιον. "Τραγουδεῖς, κακομοίρη;"*»³⁵

Θεωρεῖτε, τυχαῖες, Πατέρες μου καὶ ἀδελφοί, πὶς τόσες προστριβὲς μεταξὺ μας γιὰ θέματα Ψαλμικῆς· μεταξὺ Ἱεροψαλτῶν, μεταξὺ Κληρικῶν καὶ Ἱεροψαλτῶν, ἀκόμη καὶ μεταξὺ τοῦ ἱεροῦ Κλήρου; Γιατί τόση χαώδης ἀπόσταση μεταξὺ προσώπων, ἀδελφῶν, ὑμνούντων καὶ δοξολογούντων τὸν ἕνα Θεόν, τὸν Κύριον τῆς Δόξης, τὸν Δημιουργὸν καὶ Σωτῆρα τῆς Οἰκουμένης; Ἡ ἀπάντηση εὐκολώτατη. Διότι ὁ διάβολος, «μὴ φέρων καθορᾶν» ὑμνούμενον τὸν Κύριον, ξεσπᾶ κατὰ τῶν ὑμνούντων Αὐτόν, γιὰ νὰ ἀκυρώσει τὴν Ψαλμωδία καὶ τὴν προσευχή τους, γιὰ νὰ χάνουν τὸν ἄξιο μισθὸ τους, γιὰ νὰ λαμβάνουν ὡς ἀμοιβὴ ὄλεθρο ἀντὶ τῆς σωτηρίας. Ἴσως τὸ ἔχουμε πάντοτε κατὰ νοῦν αὐτό, καὶ ἂς εἴμαστε προσεκτικοὶ καὶ προετοιμασμένοι, Πατέρες καὶ ἀδελφοί.

Ποιὲς εἶναι, ὅμως, οἱ θανάσιμες ἀμαρτίες σπὶς ὁποῖες μᾶς ὑποβάλλει ὁ πονηρός -νὰ τὸ πῶ σωστότερα, σπὶς ὁποῖες συνεργοῦμε μὲ τὸν πονηρό-, μὲ ἀποτέλεσμα αὐτὲς νὰ ἀκυρώνουν τὴν σπουδαία δωρεὰ τοῦ Κυρίου, τὴν δωρεὰ τῆς Ψαλμωδίας;

³⁴ *Μέγας Συναξαριστής...*, ὁ.π., τόμ. ΙΑ', σελ. 42.

³⁵ Ὁ.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 63.

- ♦ Ἀπεμπολοῦμε τὴν ἀγάπη. Σύμφωνα μὲ τὸν Ζιγαβηνό, διὰ τῆς Ψαλτικῆς ὁ Θεὸς «ἀγάπην ἐπινενόηται καὶ ὁμόνοιαν, ὡσπερ τὰς γλώσσας τῶν ἄδόντων, οὕτω καὶ τὰς γνώμας εἰς ἓν συνάγειν δυνάμενον...»³⁶. Ἐνῶ, λοιπόν, ἡ Ψαλμωδία ἐνώνοντας «εἰς ἓν τὰ γλώσσας τῶν ἄδόντων», ὀφείλει νὰ προτυπώνει τὴν ἐνότητα τῶν πιστῶν καὶ τὴν ἀρετὴ τῆς ἀγάπης, ἐμεῖς, οἱ Ἱεροψάλτες, καταστρέφουμε τὴν «φιλαδελφείαν», ὑπηρετῶντας τὴν μισαλλοδοξία καὶ τὸν φανατισμὸ ἐπὶ μουσικῶν ζητημάτων ἡσσο-νος σημασίας. Ὅμως, τὸ ψαλτικὸ ἔφος, οἱ παλαιογραφικὲς ἀναζητήσεις ἢ οἱ μελέ-τες ἐπὶ διαστημάτων καὶ ποιοτικῶν ἀναλύσεων, δὲν θὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὴν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀν δὲν συνακολουθοῦνται ἀπὸ ἀγάπη.
- ♦ Ἐπιδιώκουμε νὰ ὁμογενοποιήσουμε τὴν Ψαλτικὴ Τέχνη, ἀρνούμενοι νὰ ἀποδεχθοῦμε τὴν διαφορετικότητα, μὲ τὴν ὁποία πλουτίζει ὁ Θεὸς τὴν δημιουργία του. «Ὁμοιώ-θημεν τοῖς δαίμοσι» στὸν ἑωσφωρικὸ ἐγωισμό τους, νὰ ἐπιθυμοῦν καὶ νὰ ἐπιδιώκουν νὰ ἐξομοιώσουν ὅλη τὴν δημιουργία μὲ αὐτούς.
- ♦ Γίναμε δύο ἀντιπαλαίουσες ομάδες: Οἱ μισοὶ ἀρνηθήκαμε κάθε πρόοδο, ἀπορρίπτον-τας τὰ σοβαρὰ καὶ πολύτιμα πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης καὶ ἔρευνας καὶ ἔτσι, «ἀγρίωσε τὸ γένος μας ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν καὶ ἐγίναμεν ὡσὰν θηρία»³⁷, γιὰ νὰ θυμηθῶ μὴ φράση τοῦ πατρο-Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Οἱ ἄλλοι μισοί, δοκιμάζοντας τὸν καρπὸ τοῦ Δένδρου τῆς Γνώσεως, τὴν ἐπιστημονικὴ μελέτη καὶ ἔρευνα, θαρρή-σαμε πὼς γενήκαμε φωστῆρες καὶ βαλθήκαμε νὰ ὑποτιμοῦμε καὶ ἀπορρίπτουμε τοὺς ἀπλούστερους τῶν συναδέλφων.
- ♦ Τὸ χειρότερο, ὁ ὑπέρμετρος ζήλος μᾶς ἔκανε νὰ εἰδωλοποιήσουμε καὶ νὰ λατρεύ-σουμε τὴν τέχνη παρὰ τὸν Δημιουργό. Τὸ Πανάγιον Πνεῦμα ἐπροίκισε τὴν Ἐκκλησία μὲ τὴν Ψαλμωδία· ἐπροίκισε τὴν Ἐκκλησία μὲ ὑμνωδοὺς, μελωδοὺς, ποιητὲς καὶ μελογράφους, τὴν προικίζει καὶ μὲ ἐμᾶς τοὺς Ἱεροψάλτες. Πρέπει, ὅμως, νὰ καθα-ρίζει ὁ νοῦς κατὰ τὴν ὥρα τῆς Ψαλμωδίας, νὰ γίνεται ὡς τῶν ἀπλῶν νηπίων, γιὰ νὰ ἀναπέμπουμε καθαρῶς τὴν Ψαλτικὴ Τέχνη στὸν Κύριο, χωρὶς νὰ τὴν εἰδωλοποιοῦ-με, ἀνάγοντάς τινε σὲ αὐτοσκοπὸ ἢ ἐπιδιώκοντας προσωπικὴ ἡδονὴ ἀπὸ τὴν ἀσκηση αὐτῆς ἢ ὑποθάλλοντας τὴν ἰδιοτέλεια καὶ τὴν πλεονεξία μας, «ἥτις ἐστὶν εἰδωλο-λατρία». Αὐτὰ εἶναι οἱ αἰτίες γιὰ τίς ὁποῖες θὰ ἀκούσουμε τὸν Κύριο νὰ μᾶς λέγει ὀργισμένα: «Μεμίσηκα, ἀπῶσμαι ἑορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ θυσίας ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν... Μετάσθησον ἀπ' ἐμοῦ ἤχον ᾠδῶν σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσμαι...»³⁸, «...μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος καὶ πάσας τὰς ᾠδὰς ὑμῶν εἰς θρήνον...»³⁹.

³⁶ Ζιγαβηνός, PG 128, 65.

³⁷ Τριαντάφυλλου Κων., Β., Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός (1714 - 1779) - Ἡ βακτηρία τῶν σκλάβων. Τὸ καύχημα τῶν Αἰτωλῶν - Βίος, Διδασχίες, καὶ ἀσματικὴ Ἀκολουθία. Ἐκδόσεις Ὁρθοδόξου Φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου «ΜΙΚΡΑ ΖΥΜΗ» Θέρμον Αἰτωλίας, Ἡ' ἐκδοσις. Διδαχὴ Γ', σελ. 114.

³⁸ Ἀμός, ε' 21, 23.

³⁹ Ἀμός, η' 10.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ὁμολογουμένως, Πατέρες μου καὶ ἀδελφοί, μακρυγόρησα καὶ σᾶς κούρασα. Ἀντὶ ἄλλου ἐπιλόγου θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ παραφράσω ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Συναξάρι τῆς Ἀνακομιδῆς τοῦ Τιμίου Σώματος τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου Τροπαιοφόρου (τῆς Γ' Νοεμβρίου), γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ λογισμὸς μοῦ λέει, ὅτι εἶναι ταιριστὸ μὲ τὴν ἀποψινὴ περίστασι:

«...Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ἡμεῖς,
οἵτινες συνήχθημεν σήμερον
εἰς τὸν ἱερόν τοῦτον τοῦ Γεωργίου Ναόν,
ἅς λάβωμεν εἰς χεῖρας τὴν κιθάραν τοῦ Ἰουβάλ,
τὸ ψαλτήριον τοῦ Δαβίδ,
τὴν νάβλαν τοῦ Ἀσάφ,
τὴν κινύραν τοῦ Ἰδιθούμ,
καὶ τὸ τύμπανον τῆς Μαριάμ,
καὶ χορὸν πνευματικὸν στήσαντες,
βασιλεῖς ὁμοῦ καὶ Πατριάρχαι,
Ἱερεῖς καὶ Μονάζοντες,
Ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι,
νεανίσκοι καὶ παρθένοι,
πρεσβύτεροι καὶ νεώτεροι,
ὅλοι ἐν φωναῖς ἀσμάτων,
καὶ ἐν μιᾷ ἐναρμονίᾳ μουσικῇ,
ψάλλωμεν τῷ Θεῷ,
καὶ τῷ Μεγαλομάρτυρι Γεωργίῳ ψάλλωμεν·
ὑπερυψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτῶν·
ἀλαλάξωμεν αὐτοῖς τὸν ἐπινίκιον ὕμνον.
Δοξάσωμεν τὸν Θεόν, διότι ἐπήμησε
τὸ χοῖκόν καὶ φθαρτὸν σῶμα τοῦ Γεωργίου
ὑπὸ τῆς ἀπείρου Αὐτοῦ φιλαν-
θρωπίας κινούμενος...»⁴⁰

«...Δι' ἅλα τὰ ἀνωτέρω, λοιπὸν, καὶ ἡμεῖς,
οἵτινες συνήχθημεν σήμερον
εἰς τὸν ἱερόν τοῦτον τοῦ Παντελεήμονος Ναόν,
ἅς λάβωμεν εἰς χεῖρας τὴν κιθάραν τοῦ Ἰουβάλ,
τὸ ψαλτήριον τοῦ Δαβίδ,
τὴν νάβλαν τοῦ Ἀσάφ,
τὴν κινύραν τοῦ Ἰδιθούμ,
καὶ τὸ τύμπανον τῆς Μαριάμ,
καὶ χορὸν πνευματικὸν στήσαντες,
**Κληρικοὶ ὁμοῦ καὶ Ἱεροψάλται,
Πρωτοψάλται καὶ Λαμπαδιᾶριοι,
Ἀναγνώται καὶ Ἴσοκράται,**
νεανίσκοι καὶ παρθένοι,
πρεσβύτεροι καὶ νεώτεροι,
ὅλοι ἐν φωναῖς ἀσμάτων,
καὶ ἐν μιᾷ ἐναρμονίᾳ μουσικῇ,
ψάλλωμεν τῷ Θεῷ,
καὶ τῷ Μεγαλομάρτυρι Παντελεήμονι ψάλλωμεν·
ὑπερυψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτῶν·
ἀλαλάξωμεν αὐτοῖς τὸν ἐπινίκιον ὕμνον.
Δοξάσωμεν τὸν Θεόν, διότι συνήγαγεν ἡμᾶς
καὶ ἤξιώθημεν πνευματικῆς εὐφροσύνης,
ὑπὸ τῆς ἀπείρου Αὐτοῦ φιλαν-
θρωπίας κινούμενος.»

Καὶ ἅς ἔχουμε ὑπόψιν μας ἐκεῖνο ποὺ λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: «Μετὰ μὲν τὴν ἡμέραν ὁ πράτης· μετὰ δὲ τὴν ψαλμωδίαν ὁ ἐργάτης καθεσθεὶς τὸ κέρδος ψιφίζει», δηλαδή, «ὁ ἔμπορος μετρᾷ τὸ κέρδος, ὅταν τελειώσῃ ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἀγωνιστὴς πιστὸς ὅταν τελειώσῃ ἡ ψαλμωδία»⁴¹.

Κ.Χ.Κ. - Ὁλοκληρώθηκε σὺν Θεῷ καὶ τῷ παρόν, ἐν Βόλῳ, τῇ 08 Μαρτίου 2019,
ἀφιερῶθῃ δὲ ὀλοθύμως εἰς τὸν ἐπιμελέστατον φοιτητὴν τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης,
μοναχὸν Παντελεήμονα τὸν Ξενιώτη, διὰ νὰ συγχωρεῖ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ
διὰ τοὺς πόνους εἰς τοὺς ὁποίους τὸν ὑποβάλλει καὶ νὰ δέεται ὑπὲρ αὐτοῦ.
Τῷ δὲ Ἁγίῳ Τριαδικῷ Θεῷ ἡ Δόξα. Ἀμήν.

⁴⁰ Μέγας Συναξαριστής..., ὁ.π., τόμ. ΙΔ', σελ. 507.

⁴¹ Ἀναβαθμὸς ΙΘ', Περί Ἀγρυπνίας, 18.